

microMEGA
η βιβλιοθήκη των ιδεών

Ακολουθώντας την πιο σύγχρονη ευρωπαϊκή τάση (επιστροφή – επανεξοικείωση με τους κλασικούς μέσα από βιβλία μικρά σε όγκο και σχήμα), η σειρά microMEGA περιλαμβάνει πυκνές μονογραφίες τόσο της παγκόσμιας, όσο και της αρχαίας και νεότερης ελληνικής γραμματείας.

Όλα τα τομείδια της σειράς έχουν επιλεγεί με στόχο να ξαφνιάσουν τον αναγνώστη, στέλνοντας από άλλες εποχές μηνύματα που ηχούν όχι απλώς *σύγχρονα*, αλλά και *επίκαιρα*. Η περιήγηση αυτή στη διαχρονική δυναμικότητα της σκέψης φιλοδοξεί να αποτελέσει ένα είδος έμμεσου *Οδηγού* για τον Έλληνα πολίτη του καιρού μας – ενός καιρού αποστεγνωμένου από την πιο απαραίτητη τροφή: τις ιδέες...

ARTHUR SCHOPENHAUER

ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΗ
ΤΟΥ ΕΡΩΤΑ

Πρόλογος: Αλέξανδρος Βέλιος
Μετάφραση: Η. Π. Νικολούδης

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΡΟΕΣ
microMEGA

Έχουμε συνηθίσει γενικά να βλέπουμε τους ποιητές να καταπιάνονται με την περιγραφή του έρωτα. Η περιγραφή του έρωτα είναι το κύριο θέμα όλων των δραματικών, τραγικών ή κωμικών έργων, ρομαντικών ή κλασικών, τόσο στην Ινδία όσο και στην Ευρώπη: είναι, επίσης, απ' όλα τα θέματα το πιο γόνιμο για τη λυρική ποίηση, όπως και για την επική, χωρίς να αναφερόμαστε στα αναρίθμητα μυθιστορήματα, τα οποία εδώ και αιώνες κυκλοφορούν κάθε χρόνο σε όλες τις πολιτισμένες χώρες της Ευρώπης, τόσο τακτικά όσο και τα εποχικά φρούτα. Όλα αυτά τα έργα είναι στην ουσία παραλλαγές και περιγραφές, λίγο ή πολύ επεξεργασμένες, αυτού του πάθους. Οι πιο τέλειες απεικονίσεις -Ρωμαίος και Ιουλιέττα, Ελοΐζα, Βέρθερος- έχουν αποκτήσει αθάνατη δόξα. Το να πούμε μαζί με τον Λα Ροσφονκώ¹ ότι συμβαίνει με τον παθιασμένο έρωτα ό,τι και με τα φαντάσματα, για τα οποία ο κόσμος μιλάει, χωρίς ποτέ όμως κάνοντας να τα έχει δει, ή, πάλι, το ν' αμφισβητήσουμε μαζί με τον Λίχτενμπεργκ² στο έργο του Δοκίμιο

για τη δύναμη του έρωτα την πραγματικότητα αυτού του πάθους και ν' αρνηθούμε ότι αποτελεί κάτι το φυσικό είναι χωρίς άλλο μεγάλο λάθος. Διότι είναι αδύνατον να θεωρήσουμε ως αδιάφορο ή αντίθετο προς την ανθρώπινη φύση, ως καθαρό αποκύημα φαντασίας, ένα συναίσθημα το οποίο η μεγαλοφυΐα των ποιητών δεν κουράζεται ν' απεικονίζει, ούτε η ανθρωπότητα να αποδέχεται με ακλόνητη συμπάθεια, δεδομένου ότι δεν μπορεί να υπάρξει ολοκληρωμένη τέχνη χωρίς αλήθεια.

*Τίποτε δεν είναι ωραίο παρά μόνο το αληθινό·
μόνο το αληθινό είναι αξιαγάπητο.*

Boileau

Αλλωστε, η κοινή εμπειρία, παρ' ότι δεν ανανεώνεται κάθε μέρα, αποδεικνύει ότι ένα ζωηρό αίσθημα αγάπης, που βρίσκεται ακόμη υπό έλεγχο, μπορεί, υπό το κράτος ορισμένων περιστάσεων, να μεγαλώσει και να ξεπεράσει με τη βιαιότητά του όλα τα άλλα πάθη, να παραμερίσει όλους τους υπολογισμούς, να υπερπηδήσει όλα τα εμπόδια με μιαν απίστευτη δύναμη και επιμονή, σε σημείο που να διακινδυνεύει κανείς χωρίς τον παραμικρό δισταγμό τη ζωή του για να ικανοποιήσει

την επιθυμία του, και μάλιστα να τη θυσιάζει εύκολα αν αυτή η επιθυμία είναι χωρίς ελπίδα. Δεν υπάρχουν μόνο στα μυθιστορήματα οι Βέρθεροι και οι Ιάκωβοι Όρτις³: κάθε χρόνο η Ευρώπη θα μπορούσε να συγκεντρώσει μισή ντουζίνα τουλάχιστον απ' αυτούς: όμως πεθαίνουν άγνωστοι,* και τα πάθη τους δεν έχουν άλλο χρονογράφο από τον υπάλληλο που καταγράφει τους θανάτους στα βιβλία του ληξιαρχείου, δεν έχουν άλλα χρονικά από τα «διάφορα συμβάντα» των εφημερίδων. Εκείνοι που διαβάζουν τις γαλλικές και τις αγγλικές εφημερίδες θα επιβεβαιώσουν την ακρίβεια αυτών που αναφέρω. Ακόμη πιο μεγάλος όμως είναι ο αριθμός εκείνων τους οποίους αυτό το πάθος οδηγεί στο τρελάδικο. Τέλος, κάθε χρόνο διαπιστώνει κανείς περιπτώσεις διπλής αυτοκτονίας, όταν δυο ερωτευμένοι βρίσκονται σε κατάσταση ~~εξελπισίας~~ ^{εξελπισίας}, έχοντας πέσει θύματα εξωτερικών ~~περιστάσεων~~ ^{περιστάσεων} που τους εμποδίζουν να σμίξουν. Από τη μεριά μου, δεν κατάλαβα ποτέ πώς δύο ~~έρωτα~~ ^{έρωτα} που αγαπιούνται και πιστεύουν ότι βρίσκονται σ' αυτή την αγάπη την υπέρτατη ευδαιμο-

* Λατινικά στο κείμενο: sed ignotis perierunt mortibus
III. (Σ.τ.Μ.)

νία δεν προτιμούν να σπάσουν βίαια όλους τους συμβατικούς κοινωνικούς δεσμούς και να υποστούν κάθε είδους ντροπή, αντί να καταλήγουν στην εγκατάλειψη της ζωής και να απαρνούνται έτσι μιαν ευτυχία πάνω από την οποία δεν έβαζαν τίποτε. Όσο, τώρα, για τις χαμηλότερες βαθμίδες, τις ελαφρότερες επιπτώσεις αυτού του πάθους, καθένας τις βλέπει κάθε μέρα μπροστά του και, αν συμβαίνει να είναι λίγο νέος, τις δοκιμάζει μέσα στην καρδιά του.

Δεν επιτρέπεται, λοιπόν, ν' αμφιβάλλουμε για την πραγματικότητα του έρωτα, ούτε για τη σπουδαιότητά του. Αντί να ξαφνιαζόμαστε από το γεγονός ότι ένας φιλόσοφος επιδιώκει να καταπαστεί και αυτός μ' αυτό το ζήτημα—θέμα αιώνιο για όλους τους ποιητές—θα έπρεπε αντίθετα να εκπλησσομεθα διαπιστώνοντας ότι μια υπόθεση που παίζει στη ζωή των ανθρώπων έναν τόσο σημαντικό ρόλο έχει παραμεληθεί, μέχρι σήμερα, από τους φιλοσόφους και ότι βρίσκεται εδώ μπροστά μας σαν ένα καινούργιο αντικείμενο μελέτης. Από όλους τους φιλοσόφους, είναι και πάλι ο Πλάτων εκείνος που ασχολήθηκε περισσότερο με τον έρωτα, ιδίως στο *Συμπόσιο* και στον *Φαίδωνα*. Αυτό που λέει πάνω σ' αυτό το θέμα ανάγεται στο πε-

διο των μύθων, των παραμυθιών και των συνθέσεων του πνεύματος και αφορά κυρίως τον ελληνικό έρωτα. Τα όσα ελάχιστα αναφέρει ο Ρουσσώ στο *Discours sur l'inégalité* (Λόγος για την ανισότητα) είναι εσφαλμένα και ανεπαρκή. Ο Καντ στο 3ο μέρος των *Παρατηρήσεων* πάνω στο αίθεμα του ωραίου και του υπέροχου⁴ θίγει ένα τόσο σοβαρό θέμα με τρόπο υπερβολικά επιφανειακό και ενίοτε ανακριβή, ως εάν επρόκειτο για κάποιον που δεν καταλαβαίνει τίποτε σχετικώς. Ο Πλάτωνος⁵ στην ανθρωπολογία του δεν μας δίνει παρά μέτριες και εφήμερες ιδέες. Ο ορισμός του Σπινόζα αξίζει να μνημονευτεί λόγω της ακραίας σφέλειάς του: «Ο έρωτας είναι γαργάλισμα, ιδέα που δημιουργείται από μια εξωτερική αιτία»* (*Ηθική*, IV, πρόταση 44, απόδειξη). Δεν χρειάζεται συνεπώς ούτε να επικαλεστώ τους προκατόχους μου ούτε να τους αντικρούσω. Δεν είναι από τα βιβλία αλλά από την παρατήρηση της ζωής γύρω μας που το θέμα αυτό μου επεβλήθη και πήρε από μόνο του θέση μέσα στο σύνολο των θεωρήσεών μου για τον κόσμο. Δεν περιμένω ούτε επι-

Kant

Spinoza

* Λατινικά στο κείμενο: Amor est titillatio, concomitante idea causae externae. (Σ.τ.Μ.)

δογμασία ούτε έπαινο από τους ερωτευμένους που ζητούν, όπως είναι φυσικό, να εκφράσουν με τις πιο υπέροχες και πιο αιθέριες εικόνες την ένταση των συναισθημάτων τους: σ' αυτούς η άποψή μου θα φανεί υπερβολικά φυσιοκρατική, υπερβολικά υλιστική, παρά το γεγονός ότι στο βάθος είναι ιδιαίτερα μεταφυσική και υπερβατική. Καλό θα ήταν, προτού με κρίνουν, να συλλογιστούν ότι το ανακείμενο του έρωτά τους, το οποίο εξαίρουν σήμερα σε στιχάκια και σε σονέτα, μόλις και μετά βίας θα είχε αποσπάσει ένα τους βλέμμα αν είχε γεννηθεί δεκαοχτώ χρόνια νωρίτερα.

Κάθε τρυφερός έρωτας, όποιους αιθέριους τρόπους κι αν χρησιμοποιεί για να εκφραστεί, έχει στην πραγματικότητα τις βαθιές του ρίζες στο φυσικό ένστικτο των φύλων· και μάλιστα δεν είναι τίποτε άλλο έξω απ' αυτό το εξειδικευμένο, καθορισμένο και απόλύτως εξατομικευμένο ένστικτο. Τούτου δοθέντος, αν παρατηρήσει κανείς τον σημαντικό ρόλο που παίζει ο έρωτας σε όλους του τους βαθμούς και σε όλες του τις αποχρώσεις, όχι μόνο στις κωμωδίες και στα μυθιστορήματα, αλλά και στον πραγματικό κόσμο, όπου είναι, μαζί με την αγάπη για τη ζωή, η πιο ισχυρή και η πιο δραστήρια απ' όλες τις κινητήριες δυνάμεις, αν

συλλογιστεί κανείς ότι απασχολεί σε μόνιμη βάση τις δυνάμεις του νεότερου σε ηλικία μέρους της ανθρωπότητας, ότι είναι ο τελικός σκοπός σχεδόν κάθε ανθρώπινης προσπάθειας, ότι ασκεί μιαν ανατρεπτική επίδραση στις πιο σημαντικές υποθέσεις, ότι διακόπτει ανά πάσα στιγμή τις πιο σοβαρές ασχολίες, ότι αναστατώνει κάποτε και τα πιο μεγάλα πνεύματα, ότι δεν διστάζει να καταθέσει τις φλυαρίες του ακόμη και στα πλαίσια διλωματικών διαπραγματεύσεων και στα συγγράμματα επιστημόνων, ότι εννοεί μάλιστα να αφήνει τα γλυκά του μπλιτετάκια και τα μικρά κοιλούφια από μαλλιά μέχρι μέσα στα υπουργικά χαρτοφυλάκια και στα χειρόγραφα φιλοσόφων—κάτι που δεν τον εμποδίζει να είναι κάθε μέρο ο εμπνευστής των πιο άσχημων και των πιο υπεραστικών υποθέσεων—, ότι διακόπτει τις πιο πολύτιμες σχέσεις, σπάει τα πιο στέρεα δεσμά, ότι είναι θύματά του πότε τη ζωή ή την υγεία, πότε τον πλούτι, την κοινωνική τάξη και την ευτυχία, ότι είναι τον τίμιο άνθρωπο έναν άνθρωπο χωρίς πη, τον πιστό έναν προδότη, ότι μοιάζει έτσι να είναι ένας κακοποιός δαίμονας που προσπαθεί να φέρει άνω κάτω τα πάντα, να περιπλέξει το πεδίο, να τα καταστρέψει όλα... — τότε είναι

κάνεις έτοιμος να φωνάξει: Γιατί τόσος θόρυβος; Γιατί αυτές οι προσπάθειες, αυτά τα ξεσπάσματα, αυτές οι ανησυχίες και αυτή η ταλαιπωρία; Κι όμως, στην πραγματικότητα η όλη υπόθεση είναι κάτι πολύ απλό, το όλο θέμα είναι να βρει ο κάθε Γιάννης τη Γιάννα του.* Γιατί όμως ένα τόσο ασήμαντο πράγμα πρέπει να διαδραματίζει έναν τόσο σοβαρό ρόλο και να αναστατώνει την, κατά τα άλλα, οργανωμένη ζωή των ανθρώπων;

Πάντως, για τον σοβαρό στοχαστή, το πνεύμα της αλήθειας αποκαλύπτει λίγο λίγο τούτη την απάντηση: δεν πρόκειται διόλου για ασήμαντο πράγμα· απεναντίας, η σπουδαιότητα του ζητήματος είναι ίση με τη σοβαρότητα και την ορμή της επιδίωξης. Ο τελικός σκοπός κάθε ερωτικής επιχείρησης, είτε αυτή καταλήγει σε τραγωδία είτε σε κωμωδία, είναι πραγματικά, ανάμεσα στους διάφορους σκοπούς της ανθρώπινης ζωής, ο πιο σπουδαίος και ο πιο σημαντικός και αξίζει τη σοβαρότητα με την οποία καθένας τον επιδιώκει. Στην πραγματικότητα, αυτό το οποίο διακυβεύεται δεν είναι τίποτε περισσότερο από τον *σχεδιασμό της επόμενης γενεάς*. Τα *dramatis personae* (τα πρόσωπα του δράματος), οι πρωταγωνιστές που θα έρθουν στο προσκήνιο όταν εμείς αποχω-

ρήσουμε, θα έχουν προσδιοριστεί, όσον αφορά την ύπαρξή τους και τη φύση τους, απ' αυτό το τόσο μάταιο πάθος. Όπως το ον, η *Existencia* (η ύπαρξη) αυτών των μελλοντικών προσώπων καθορίζεται απολύτως από το ένστικτο του έρωτα γενικώς· η ίδια η φύση του χαρακτήρα τους, η *Essentia* (η ουσία τους), εξαρτάται απολύτως από την ατομική ερωτική επιλογή των δύο φύλων και έτσι προσδιορίζεται, από κάθε άποψη, κατά τρόπο ανέκκλητο. Ιδού το κλειδί του προβλήματος: θα το αντληθούμε καλύτερα αν διατρέξουμε όλους τους βαθμούς του έρωτα, από το πρόσκαιρο συναίσθημα μέχρι το πιο σφοδρό πάθος: θ' αναγνωρίσουμε τότε ότι η διαφοροποίησή του είναι προϊόν του βαθμού της εξατομίκευσης κατά την επιλογή.

Όλα τα ερωτικά πάθη της σημερινής γενιάς δεν αποτελούν, λοιπόν, για την ανθρωπότητα στο σύνολό της παρά τη σοβαρή *meditatio compositionis generationis futurae, e qua iterum pendent innumerae generationes*.* Δεν πρόκειται πια, όπως πράγματι

* ... μελέτη για τη σύνθεση της μελλοντικής γενεάς και από την οποία πάλι εξαρτώνται αναρίθμητες άλλες γενεές. (Σ.τ.Μ.)

συμβαίνει με τα άλλα ανθρώπινα πάθη, για κάποια ατομική δυστυχία ή πλεονέκτημα, αλλά για την ύπαρξη και την ιδιοσυστασία της μελλοντικής ανθρωπότητας: η ατομική θέληση επιτυγχάνει, στην περίπτωση αυτή, τον υψηλότερο βαθμό της δύναμής της, μετατρέπεται σε θέληση του είδους. Σ' αυτόν ακριβώς τον μεγάλο στόχο στηρίζεται το πάθος και το μεγαλείο του έρωτα, οι παραφορές του, οι ατέλειωτες οδύνες του, που οι ποιητές εδώ και χιλιάδες χρόνια δεν κουράζονται καθόλου να παρουσιάζουν με παραδείγματα ων ουκ έστιν αριθμός. Ποιο άλλο θέμα θα υπερτερούσε σε ενδιαφέρον από εκείνο που έχει να κάνει με το καλό ή το κακό του είδους; Διότι το άτομο είναι για το είδος ό,τι η επιφάνεια των σωμάτων είναι για τα σώματα αυτά καθεαυτά. Γι' αυτό ακριβώς είναι τόσο δύσκολο να προσδώσει κανείς ενδιαφέρον σε ένα δράμα αν δεν αναμείξει σ' αυτό και μια ερωτική πλοκή και όμως, παρά την καθημερινή χρήση, το θέμα παραμένει ανεξάντλητο.

Όταν το ένστικτο των φύλων φανερώνεται στην ατομική συνείδηση κατά τρόπο αόριστο και γενικό και χωρίς ακριβή προσδιορισμό, αυτό που εμφανίζεται είναι η απόλυτη θέληση για ζωή, έξω από κάθε φαινόμενο. Όταν σε ένα συνειδητοποιη-

μένο άτομο το ένστικτο του έρωτα εξειδικεύεται στο πρόσωπο ενός συγκεκριμένου ατόμου, έχουμε στην ουσία και πάλι αυτή την ίδια τη θέληση που λησταιράει να ζήσει μέσα σε ένα νέο και άλλο ον, επανεικέτως προσδιορισμένο. Και στην περίπτωση αυτή, το απόλυτα υποκειμενικό ένστικτο του έρωτα ξεγελάει τη συνείδηση και ξέρει πολύ καλά να κρύπτεται κάτω από τη μάσκα του αντικειμενικού θαυμασμού. Διότι η φύση χρειάζεται αυτό το ~~σαρπητήριον~~ για να πετύχει τους σκοπούς της. Όσο επιδοτελής και ιδανικός κι αν θα μπορούσε να φανεί ο θαυμασμός για ένα αγαπημένο πρόσωπο, στην πραγματικότητα ο τελικός σκοπός είναι η δημιουργία ενός νέου όντος, με καθορισμένη φύση: από αποκλεινύεται από το γεγονός ότι ο έρωτας δεν αρχίζει σε ένα αμοιβαίο αίσθημα, αλλά ~~επέρχεται~~ αυτή την ίδια την κατοχή του ερωτικού σωρού, το ουσιώδες, δηλαδή τη φυσική (σαρική) ~~εξόλαση~~ ~~εξόλαση~~. Η βεβαιότητα ότι κάποιος αγαπιέται δεν θα μπορούσε να τον παρηγορήσει σε περίπτωση που στερηθεί το αγαπημένο του πρόσωπο: ~~και σε μια~~ ~~και σε μια~~ τέτοια περίπτωση, δεν είναι λίγοι οι εραστές που έχασαν τα λογικά τους. Συμβαίνει, αντί-
~~θετα~~ ~~θετα~~, άτομα παθιασμένα, που δεν μπορούν να ~~βρουν~~ ~~βρουν~~ συναισθηματική ανταπόκριση, να αρκού-

νται στην κατοχή, δηλαδή στη σαρκική απόλαυση. Είναι η περίπτωση όλων των αναγκαστικών γάμων, του αγοραίου έρωτα ή του έρωτα που ικανοποιείται με το βιασμό. Η γέννηση ενός παιδιού είναι ο μοναδικός, ο πραγματικός σκοπός κάθε ερωτικής ιστορίας και οι ερωτευμένοι δεν αμφιβάλλουν διόλου γι' αυτό: η πλοκή που οδηγεί στο τέλος είναι κάτι το επουσιώδες.

Οι ευγενικές και συναισθηματικές ψυχές, οι τρυφερά ερωτευμένες, μάταια θα διαμαρτυρηθούν εδώ για τον σκληρό ρεαλισμό της άποψής μου: οι διαμαρτυρίες τους είναι αδικαιολόγητες. Η σύσταση και ο επακριβώς καθορισμένος χαρακτήρας της μέλλουσας γενεάς δεν είναι μήπως, εν προκειμένω, ένας απείρως πιο υψηλός στόχος, απείρως πιο ευγενής από τα απραγματοποίητα συναισθήματα και τις ιδεαλιστικές τους χίμαιρες; Δηλαδή, ανάμεσα σε όλους τους σκοπούς που προτείνει η ζωή των ανθρώπων, μπορεί άραγε να υπάρξει κάποιος πιο σημαντικός; Αυτός, και μόνο αυτός, εξηγεί την ανεξιχνίαστη φλόγα του έρωτα, τη σοβαρότητα του ρόλου που διαδραματίζει, τη σημασία που προσδίδει στα πιο ασήμαντα συμβάντα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε τον πραγματικό αυτό στόχο, αν θέλουμε να κατανοήσουμε τα τόσα τεχνάσματα,

τους ελιγμούς, τις προσπάθειες και τα ατελείωτα βίαια προκειμένου ν' αποκτήσουμε το αγαπημένο πρόσωπο, τη στιγμή που, εκ πρώτης όψεως, όλα αυτά φαίνονται τόσο δυσανάλογα (προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα). Η γενεά που μέλλει να έρθει, στην απόλυτα ατομική της σύσταση, είναι εκείνη που προωθείται προς την ύπαρξη μέσα απ' αυτούς τους κόπους και τις προσπάθειες.

Ναι, είναι αυτή η ίδια η γενεά, που ήδη κινείται σε αλυσίδα της προσεκτικής, καθορισμένης, πειστικής επιλογής, επιζητώντας να ικανοποιήσει από το ένστικτο που καλείται έρωτας: είναι ήδη η θέληση για ζωή του νέου ανθρώπου που οι εραστές μπορούν και ποθούν να γεννήσουν. Τι λέω; Ήδη όταν ανταλλάσσουν τα γεμάτα πόθους βλέμματα τους, ανάβει μια νέα ζωή, αναγγέλλεται ένα μέλλονικό ον, μια δημιουργία ολοκληρωμένη και οργανική. Προσβλέπουν σε μια πραγματική ένωση, στη συγχώνευση σε ένα και μόνο ον: το ον αυτό που πρόκειται να γεννηθούν θα είναι η πρόέκταση της ύπαρξής τους, θ' αποτελέσει την ολοκλήρωσή τους: οι κληρονομικές ιδιότητες των γονέων, ενωμένες και συγχωνευμένες σ' αυτό το ον, θα ζουν να ζουν. Αντίθετα, μια αμοιβαία και αμοιβαία αναπάθεια ανάμεσα σε έναν άνδρα και σε

μια νεαρή κοπέλα αποτελεί ένδειξη ότι δεν θα μπορούσαν παρά να γεννήσουν ένα ον κακοκατωμένο, χωρίς αρμονία, δυστυχισμένο. Γι' αυτό και ο Calderon, έχοντας βαθιά αίσθηση του θέματος, παρουσιάζει την εγκληματική Σεμίραμι – την οποία αποκαλεί κόρη του ανέμου – ως προϊόν βιασμού, ο οποίος είχε ως επακόλουθο το φόνο του συζύγου.

Αυτή η κυρίαρχη δύναμη, που ελκύει δύο άτομα διαφορετικού φύλου αποκλειστικά το ένα προς το άλλο, είναι η θέληση για ζωή, έκδηλη σε κάθε είδος: επιζητεί να πραγματωθεί, σύμφωνα με τους σκοπούς της, στο παιδί που πρόκειται να γεννηθεί από τα άτομα αυτά: από τον πατέρα θα πάρει τη θέληση ή το χαρακτήρα, από τη μητέρα την ευφυΐα, και από τους δυο τη φυσική του διάπλαση – αν και τα χαρακτηριστικά του προσώπου θ' αναπαράγουν μάλλον εκείνα του πατέρα, ενώ το ανάστημα θα θυμίζει μάλλον εκείνο της μητέρας... Αν είναι δύσκολο να εξηγήσει κανείς τον όλως ιδιαίτερο και αποκλειστικά ατομικό χαρακτήρα του κάθε ανθρώπου, δεν είναι λιγότερο δύσκολο να καταλάβει το εξίσου ιδιαίτερο και αποκλειστικό αίσθημα που σπρώχνει δυο άτομα το ένα προς το άλλο: κατά βάθος τα δυο αυτά πράγματα είναι

ένα και μόνο. Το πάθος είναι εμμέσως αυτό που η ατομικότητα είναι ζητάς. Το πρώτο βήμα προς την ικανότητα, το πραγματικό *punctum saliens*, το πρώτο σκάρτημα της ζωής, είναι στην πραγματικότητα η στιγμή όπου οι γονείς μας αρχίζουν ν' εγγαστριούνται – *to fancy each other* (ν' αρέσει ο ένας στον άλλο), σύμφωνα με μια θαυμάσια αγγλική έκφραση, και, όπως έχουμε πει, από τη συνάντησή και την έλξη των φλογισμένων βλεμμάτων τους γεννιέται το πρώτο σπέρμα του νέου όντος, σπέρμα εύθραυστο, πολύ εύκολο να εξαφανιστεί όπως όλα τα σπέρματα. Το νέο αυτό άτομο είναι κατά κάποιον τρόπο μία νέα πλατωνική ιδέα: και όπως όλες οι ιδέες κάνουν μια βίαιη προσπάθεια για να υπαγάγουν να εκδηλωθούν μέσα στον κόσμο των φαινομένων, αδημονώντας να συλλάβουν το ερριζικό υλικό που ο νόμος της αιτιότητας τους παραχωρεί ως μερτικό τους, το ίδιο και αυτή η ιδιαίτερη έννοια μιας ανθρώπινης ατομικότητας τείνει με μιαν ακραία βιαιότητα, με μιαν ακραία ορμητικότητα να πραγματωθεί μέσα σε ένα φαινόμενο (να εκδηλωθεί ως πραγματικότητα). Αυτή η ενέργεια, αυτή η ακάθεκτη ορμητικότητα, είναι ακριβώς το πάθος που οι δύο μέλλοντες γονείς δοκιμάζουν ο ένας για τον άλλο. Το πάθος αυτό έχει

άπειρες διαβαθμίσεις, από τις οποίες οι δύο ακραίες θα μπορούσαν να σημανθούν με το όνομα κοινός (αγοραίος) έρωτας, *Ἀφροδίτη πάνδημος*,* και θείος έρωτας, *Ἀφροδίτη οὐρανία** – όσον αφορά ωστόσο την ουσία του έρωτα, είναι παντού και πάντοτε η ίδια. Στις διάφορες διαβαθμίσεις του το πάθος είναι τόσο πιο δυνατό όσο πιο εξατομικευμένο είναι· με άλλα λόγια, είναι τόσο πιο ισχυρό όσο το αγαπημένο πρόσωπο, με όλες του τις ιδιότητες και όλη του την υπόσταση, είναι περισσότερο από κάθε άλλο ικανό ν' ανταποκριθεί στην ιδιαίτερη ευχή και στη συγκεκριμένη ανάγκη που γέννησε στην ψυχή εκείνου που το αγαπάει.

Ο έρωτας, από την ουσία του και από την πρώτη εκδήλωσή του, φέρεται προς την υγεία, τη δύναμη και την ομορφιά, προς τη νεότητα, η οποία και αποτελεί την έκφρασή του, διότι η θέληση επιθυμεί, πριν απ' όλα, να δημιουργήσει όντα ικανά να ζήσουν, έχοντας ολόκληρο το χαρακτήρα του ανθρώπινου είδους· ο κοινός έρωτας (*Ἀφροδίτη πάνδημος*)* δεν πάει διόλου πιο πέρα. Έπειτα έρχονται άλλες απαιτήσεις πιο εξειδικευμένες, οι οποίες μεγαλώνουν και ενισχύουν το πάθος.

* Ελληνικά στο κείμενο. (Σ.τ.Μ.)

Έρωτας δυνατός δεν υπάρχει παρά μόνο στο τέλος συνταίριασμα των δύο συντρόφων... Και καθώς δεν υπάρχουν δύο άτομα απολύτως όμοια, κάθε άνδρας πρέπει να βρει σε μιαν ορισμένη γυναίκα τις ιδιότητες που ανταποκρίνονται καλύτερα στις δικές του ιδιότητες, πάντοτε από την οπτική γωνία των παιδιών που πρόκειται να γεννηθούν. Όσο πιο σπάνιο είναι αυτό το ιδανικό συνταίριασμα, τόσο πιο σπάνιος είναι και ο πραγματικά μεγάλος έρωτας. Ακριβώς επειδή καθένας από μας φέρει μέσα του δυνάμει τον μεγάλο αυτό έρωτα, καταλαβαίνουμε την εικόνα του όπως μας την παρουσιάζει η μεγαλοφυΐα των ποιητών. Ακριβώς επειδή αυτό το πάθος του έρωτα στοχεύει αποκλειστικά στο μελλοντικό ον και στις ιδιότητες που πρέπει αυτό να έχει, είναι δυνατόν για σκεπάζεται, ανάμεσα σε ένα νέο άνδρα και σε μια νέα κοπέλα, κατά τα άλλα πλάσματα ευχάριστα και καλοφτιαγμένα, με κριτήριο το αίσθημα, το χαρακτήρα και το πνεύμα, να οδηγήσει στη γέννηση μιας φίλης ξένης προς τον έρωτα· μπορεί επίσης, από την άποψη του τελευταίου αυτού ανθρώπου, να υπάρξει ανάμεσά τους και κάποια ομορφιά. Ο λόγος είναι ότι στο παιδί που θα γεννηθεί απ' αυτούς θα έλειπε η πνευματική ή η

φυσική αρμονία, ότι κοντολογίς η ύπαρξή του και η ιδιουσυστασία του δεν θ' ανταποκρίνονταν στους σχεδιασμούς που απαιτεί η θέληση για ζωή προς το συμφέρον του είδους. Μπορεί να συμβεί, αντίθετα, σε πείσμα της ανομοιότητας των αισθημάτων, του χαρακτήρα και του πνεύματος, σε πείσμα ακόμη της αντιπάθειας και της αποστροφής που προκύπτει από την ανομοιότητα αυτή, να γεννηθεί ωστόσο ο έρωτας και να διατηρηθεί, διότι απλυστατα ο έρωτας τυφλώνει τους ενδιαφερόμενους σε ό,τι αφορά αυτές τις ασυμβίβαστες μεταξύ τους διαφορές. Αν προκύψει γάμος, ο γάμος αυτός θα είναι κατ' ανάγκην πολύ δυστυχιμένος.

Εγωισμός
 Ας πάμε τώρα στο βάθος των πραγμάτων. Ο εγωισμός σε κάθε άνθρωπο έχει τόσο βαθιές ρίζες, που τα εγωιστικά κίνητρα είναι τα μόνα στα οποία μπορεί κανείς να υπολογίζει με βεβαιότητα για να δραστηριοποιήσει ένα συγκεκριμένο άτομο. Το είδος, είναι αλήθεια, έχει απέναντι στο άτομο ένα δικαίωμα προγενέστερο, πιο άμεσο και πιο σημαντικό απ' ό,τι η εφήμερη ατομικότητα. Ωστόσο, όταν το άτομο πρέπει να ενεργήσει και να θυσιαστεί για τη διατήρηση και την ανάπτυξη του είδους, η νοημοσύνη του, στραμμένη εξ ολοκλήρου προς τις ατομικές προσδοκίες, δυσκολεύεται πο-

λύ να κατανοήσει την αναγκαιότητα αυτής της θυσίας και να υποταχθεί σ' αυτήν αμέσως. Προκειμένου να επιτύχει το σκοπό της, πρέπει λοιπόν η φύση να δαλεάσει το άτομο με κάποια αυταπάτη, δυνάμει της οποίας θα βλέπει την ίδια του την ευτυχία σ' εκείνο που στην πραγματικότητα δεν είναι παρά το καλό του είδους· το άτομο γίνεται έτσι ασυναίσθητα ο δούλος της φύσης τη στιγμή που πιστεύει ότι δεν υπακούει παρά μόνο στις επιθυμίες του. Μια καθαρή χίμαιρα, που αμέσως εξαφανίζεται, ανεμίζει μπροστά στα μάτια του και τον ενεργοποιεί. Η αυταπάτη αυτή δεν είναι άλλη από το ένστικτο. Είναι αυτό, τις περισσότερες φορές, που αντιπροσωπεύει το αισθητήριο του είδους, τα συμφέροντα του είδους απέναντι στη θέληση. Πλην όμως, καθώς εδώ η θέληση έχει γίνει ατομική, θα πρέπει να εξαπατάται με τέτοιον τρόπο, ώστε ν' αντιλαμβάνεται με το αισθητήριο του ατόμου τα σχέδια που το αισθητήριο του είδους έχει γι' αυτήν· κατ' αυτόν τον τρόπο, η θέληση πιστεύει ότι δουλεύει προς όφελος του ατόμου, ενώ στην πραγματικότητα δουλεύει αποκλειστικά και μόνο για το είδος, στην έννοια την πιο ειδική του όρου. Στην περίπτωση των ζώων το ένστικτο παίρνει τον πιο μεγάλο ρόλο και η εξωτερική του εκ-

δήλωση μπορεί να παρατηρηθεί καλύτερα, όσον αφορά όμως τους κρυφούς δρόμους που ακολουθεί το ένστικτο, όπως και για οτιδήποτε αφορά τον εσωτερικό κόσμο, δεν μπορούμε να τους γνωρίσουμε παρά μέσα από τους ίδιους τους εαυτούς μας. Φανταζόμαστε, είναι αλήθεια, ότι το ένστικτο ασκεί ελάχιστη εξουσία πάνω στο άτομο ή τουλάχιστον ότι δεν εκδηλώνεται παρά μόνο στο νεογέννητο που ψάχνει να πιάσει το στήθος της μητέρας του. Στην πραγματικότητα, όμως, υπάρχει ένα ένστικτο πολύ συγκεκριμένο, πολύ προφανές και, κυρίως, πολύ περίπλοκο, το οποίο μας οδηγεί στην τόσο λεπτή, τόσο σοβαρή, τόσο ιδιαίτερη επιλογή του προσώπου που αγαπάμε και ποθούμε να κάνουμε δικό μας. Αν δεν υπήρχε κάτι κρυμμένο κάτω από την ευχαρίστηση των αισθήσεων, πέραν της ικανοποίησης μας επιτακτικής ανάγκης, τότε η ομορφιά ή η ασχήμια του άλλου ατόμου θα ήταν αδιάφορη. Η παθιασμένη αναζήτηση της ομορφιάς, η αξία που της αποδίδεται, η επιλογή του ερωτικού συντρόφου που υπαγορεύεται απ' αυτή δεν αφορούν συνεπώς το προσωπικό συμφέρον εκείνου που την επιλέγει, παρά το γεγονός ότι φαντάζεται κανείς ότι κάτι τέτοιο ισχύει, αλλά προφανώς το συμφέρον του μελλοντικού όντος, στο

αποίο ενδιαφέρει να διατηρηθεί όσο το δυνατόν περισσότερο ο ολοτελής και καθαρός χαρακτήρας του είδους. Πράγματι, χίλια φυσικά ατυχήματα και χίλιες δυσμενείς ηθικές καταστάσεις μπορούν να επιφέρουν μια παρέκκλιση στην ανθρωπινή φυσιολογία. Ωστόσο, το αληθινό ανθρώπινο πρότυπο, σε όλα του τα σημεία, αποκαθίσταται πάντοτε ξανά και ξανά, χάρη σ' αυτή την αίσθηση του ωραίου που δεσπόζει πάντοτε και κατευθύνει το ένστικτο των φύλων, και χωρίς το οποίο ο έρωτας δεν θα ήταν πλέον παρά μια εξοργιστική ανάγκη.⁷

Έτσι, λοιπόν, δεν υπάρχει κανένας άνθρωπος που πρωτίστως να μην επιθυμεί με πάθος και να την προτιμάει τα πιο όμορφα πλάσματα, για το λόγο ακριβώς πως στο πρόσωπό τους πραγματώνεται το πιο καθαρό πρότυπο του είδους: έπειτα κάθε άνθρωπος θ' αναζητήσει στον άλλο κυρίως τις ιδιότητες εκείνες που λείπουν από τον ίδιο ή ενίοτε τις ατέλειες που είναι αντίθετες προς τις δικές του, τις οποίες και θα βρει ωραίες: σ' αυτό οφείλεται, για παράδειγμα, το γεγονός ότι οι ψηλές γυναίκες αρέσουν στους κοντούς άνδρες και ότι στους ξανθούς αρέσουν οι μελαχρινές κ.λπ. Ο παρλόγος ενθουσιασμός που καταλαμβάνει τον άν-

δρα στη θέα μιας γυναίκας, της οποίας η ομορφιά ανταποκρίνεται στο ιδανικό του και τον κάνει να νιώθει το όνειρο της υπέρτατης ευτυχίας αν γίνει ζευγάρι μ' αυτή, δεν είναι τίποτε άλλο παρά το αισθητήριο και μόνο του είδους που αναγνωρίζει το καθαρό και λαμπρό του πρότυπο, το οποίο θα ήθελε ακριβώς να διαιωνίσει με τη γυναίκα αυτή...

Οι σκέψεις αυτές φωτίζουν έντονα την ενδοτερη φύση κάθε ενστίκτου· όπως βλέπει κανείς εδώ, ο ρόλος του συνίσταται σχεδόν πάντοτε στο να κινητοποιήσει το άτομο για το καλό του είδους. Διότι, προφανώς, η επιδίωξη ενός εντόμου να βρει ένα ορισμένο άνθος, έναν ορισμένο καρπό, ένα περίττωμα ή ένα κομμάτι σάρκας ή ακόμη όπως ο ιχθυόμορφας², που ψάχνει να βρει τη νύμφη ενός άλλου εντόμου για να τοποθετήσει εκεί τα αβγά του, και όχι κάπου αλλού, και η αδιαφορία του για τον κόπο ή τον κίνδυνο που συνεπάγεται η πραγματοποίηση του εγχειρήματος αυτού, είναι ενέργειες όλως ανάλογες με την αποκλειστική προτίμηση του άνδρα για μιαν ορισμένη γυναίκα, εκείνη της οποίας η ατομική φύση ανταποκρίνεται στη δική του: την αναζητεί τόσο παθιασμένα, ώστε, για να μην αποτύχει στο στόχο του, αδιαφορώντας για κάθε είδους λογική, θυσιάζει συχνά την ευτυχία

της ζωής του· δεν υποχωρεί ούτε μπροστά σε έναν παράλογο γάμο, ούτε μπροστά σε έναν καταστροφικό ερωτικό δεσμό, ούτε μπροστά στην ατίμωση, ούτε μπροστά σε εγκληματικές ενέργειες, μοιχεία ή βιασμό, και αυτό αποκλειστικά και μόνο για να εξυπηρετήσει τους σκοπούς τους είδους, τελώντας υπό το κράτος του κυρίαρχου νόμου της φύσης, σε βάρος μάλιστα του ίδιου του ατόμου. Παντού το ένστικτο φαίνεται να κατευθύνεται από μιαν ατομική πρόθεση, ενώ είναι εντελώς ξένο σε κάτι τέτοιο. Όταν το άτομο παραδίδεται στον εαυτό του και αδυνατεί να καταλάβει τους σκοπούς της φύσης ή όταν εναντιώνεται σ' αυτήν, η φύση προβάλλει το ένστικτο· να γιατί το ένστικτο έχει δοθεί στα ζώα και, κυρίως, στα κατώτερα ζώα, τα πιο φτωχά σε νοημοσύνη· ωστόσο, ο άνθρωπος δεν είναι διόλου υποταγμένος σ' αυτό παρά μόνο στην ειδική περίπτωση που μας απασχολεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι ο άνθρωπος ήταν ανίκανος να καταλάβει το σκοπό της φύσης, πλην όμως δεν θα τον είχε ίσως ακολουθήσει με όλο τον αναγκαίο ζήλο, ακόμη και σε βάρος της προσωπικής του ευτυχίας. Έτσι, στα πλαίσια του ενστίκτου απουσιάζει, όπως και σε κάθε ένστικτο, η αλήθεια περιβάλλεται με αυταπάτη για ν' ασκήσει την επί-

δρασή της πάνω στη θέληση. Είναι μια αυταπάτη ηδονής η οποία κάνει να αντικατοπτριστεί στα μάτια του άνδρα η απατηλή εικόνα μιας υπέρτατης ευδαιμονίας στην αγκαλιά της ομορφονιάς που, στα μάτια του πάντα, δεν τη φτάνει, κανένα άλλο ανθρώπινο πλάσμα· πρόκειται ακόμη για αυταπάτη όταν ο άνδρας αυτός φαντάζεται ότι η απόκτηση ενός μόνο πλάσματος στον κόσμο του εξασφαλίζει μιαν ευτυχία απροσμέτρητη και χωρίς όρια. Έχει την εντύπωση ότι θυσιάζει, για την απόλαυσή της και μόνο, κόπους και προσπάθειες, ενώ στην πραγματικότητα δουλεύει αποκλειστικά και μόνο για τη διατήρηση του ολοκληρωμένου προτύπου του είδους, για τη δημιουργία ενός ορισμένου ατόμου, απολύτως καθορισμένου, το οποίο έχει ανάγκη αυτή την ένωση για να πραγματωθεί και να έρθει στη ζωή. Είναι χαρακτηριστικό του ενστίκτου να ενεργεί ενόψει ενός σκοπού, για τον οποίο ωστόσο δεν έχει την παρρηλική ιδέα,⁹ ώστε ο άνθρωπος, ωθούμενος από την αυταπάτη η οποία τον διακατέχει, αισθάνεται κάποτε τρόπο για το σκοπό στον οποίο οδηγείται και ο οποίος είναι η γέννηση όντων· θα ήθελε μάλιστα να ανταπαχθεί σ' αυτό· είναι η περίπτωση όλων σχεδόν των εξώγαμων ερώτων. Τώρα, κάθε ερα-

στής, από τη στιγμή που το πάθος του ικανοποιείται, νιώθει μια παράξενη απογοήτευση· εκπλήσσεται από το γεγονός ότι το αντικείμενο τόσων παθιασμένων επιθυμιών δεν του προσφέρει παρά μόνο μια εφήμερη απόλαυση, η οποία ακολουθείται από μια γρήγορη απογοήτευση. Η επιθυμία αυτή είναι στην πραγματικότητα για τις άλλες επιθυμίες που κάνουν την καρδιά του ανθρώπου να σκιρτά, ό,τι είναι το είδος για το άτομο, το άπειρο για το περατό. Το είδος και μόνο, αντιθέτως, επωφελείται από την ικανοποίηση αυτής της επιθυμίας, αλλά το άτομο δεν τη συνειδητοποιεί· όλες οι θυσιές στις οποίες υποβλήθηκε, ωθούμενο από το δαιμόνιο του είδους, εξυτηρέτησαν ένα σκοπό που δεν είναι ο δικός του. Επίσης, κάθε εραστής, από τη στιγμή που το μεγάλο έργο της φύσης έχει περατωθεί, θεωρεί τον εαυτό του εξαπατημένο, διότι η αυταπάτη που τον έκανε να πέσει στην παγίδα του ενστίκτου έχει εξαφανιστεί. Ο Πλάτων λέει θάυμασαι: «*ἡδονὴ ἀπάντων ἀλαζονέστατον*».* *Voluptas omnium maxime valinoqua* (η ηδονή είναι απ' όλα το πιο φαντασμένο πράγμα).

* Ελληνικά στο κείμενο. (Σ.τ.Μ.)

Αυτές οι σκέψεις ρίχνουν καινούργιο φως στο θέμα των ενστίκτων και του φυσικού αισθητηρίου των ζώων. Κι αυτά επίσης είναι δούλοι αυτού του είδους της αυταπάτης που κάνει να λάμπει στα μάτια τους ο απατηλός αντικατοπτρισμός της προσωπικής τους απόλαυσης, ενώ δουλεύουν ασταμάτητα για το είδος και με απόλυτη ανιδιοτέλεια: έτσι, το πουλί χτίζει τη φωλιά του, το έντομο αναζητεί το κατάλληλο μέρος για ν' αποθέσει τα αυγά του ή ακόμη ρίχνεται στο κυνήγι μιας λείας, την οποία δεν θ' απολαύσει το ίδιο, η οποία θα χρησιμεύσει για τροφή σε μελλοντικά έντομα, και την οποία θα τοποθετήσει δίπλα στα αυγά: έτσι, η μέλισσα, η σφήκα, το μυρμήγκι δουλεύουν για τις μελλοντικές τους κατασκευές και προετοιμάζονται με τόσο περίπλοκο τρόπο. Αυτό που κατευθύνει τις ενέργειες όλων αυτών των ζωντανών πλασμάτων είναι σαφώς μια αυταπάτη η οποία θέτει στην υπηρεσία του είδους τη μάσκα ενός εγωιστικού συμφέροντος. Αυτή μόνο μπορεί να είναι η πραγματική εξήγηση του εσωτερικού και υποκειμενικού φαινομένου που διέπει τις εκδηλώσεις του ενστίκτου. Αν, όμως, δούμε τα πράγματα έξω απ' αυτό, παρατηρούμε στα ζώα τα περισσότερο υποταγμένα στο ένστικτο, ιδίως στα έντομα, μιαν υπε-

ροχή του γαγγλιακού συστήματος, δηλαδή μιαν υπεροχή του υποκειμενικού νευρικού συστήματος έναντι του εγκεφαλικού ή αντικεμενικού συστήματος: εξ αυτού πρέπει να συμπεράνουμε ότι τα ζώα παρακινούνται όχι τόσο από αντικεμενική και ακριβή νοημοσύνη, όσο από υποκειμενικές παραστάσεις που εξάπτουν επιθυμίες οι οποίες γεννιούνται από την επίδραση του γαγγλιακού συστήματος στον εγκέφαλο, πράγμα που αποδεικνύει ότι οι παραστάσεις αυτές τελούν υπό το κράτος ενός είδους αυταπάτης: Αυτή θα είναι η φυσιολογική πορεία κάθε ενστίκτου. Ως περαιτέρω διευκρίνιση θ' αναφέρω ακόμη ένα παράδειγμα, λιγότερο χαρακτηριστικό είναι αλήθεια, του ενστίκτου που εδρεύει μέσα στον άνθρωπο: πρόκειται για την παράξενη όρεξη των εγκύων γυναικών, η οποία φαίνεται να γεννιέται από το ότι η τροφή του εμβρύου απαιτεί κάποτε ιδιαίτερη ή συγκεκριμένη τροποποίηση του αίματος που συρρέει προς αυτό: τότε η πιο ευνοϊκή τροφή για το σκοπό αυτόν έρχεται αμέσως στο μυαλό της εγκύου γυναίκας ως ανακείμενο μιας ζωηρής επιθυμίας: κι εδώ επίσης πρόκειται για αυταπάτη. Η γυναίκα, επομένως, ίσως έχει ένα ένστικτο παραπάνω από τον άνδρα: το γαγγλιακό σύστημα είναι επίσης πολύ

τιο ανεπτυγμένο στη γυναίκα. Η υπερβολική υπερχογή του εγκεφάλου εξηγεί γιατί ο άνθρωπος διαθέτει λιγότερα ένστικτο από τα ζώα και γιατί τα ένστικτά του μπορούν καμιά φορά να χάσουν τον προσανατολισμό τους. Έτσι, για παράδειγμα, το αισθητήριο της ομορφιάς που κατευθύνει την επιλογή κατά την αναζήτηση του έρωτα χάνει τον προσανατολισμό του όταν εκφυλίζεται σε παρά φύσιν διαστροφή· το ίδιο ισχύει και για μιαν ορισμένη μύγα (*musca vomitaria*: μύγα εμετική), η οποία, αντί ν' αποθέσει τα αυγά της, σύμφωνα με το ένστικτό της, σε μια σάρκα σε αποσύνθεση, τα αποθέτει στο άνθος του *agum dracunculius* (δρακοντιά), παραπλανημένη από την οσμή πτώματος που αποπνέει αυτό το φυτό.

Ο έρωτας έχει, λοιπόν, πάντοτε για θεμέλιο ένα ένστικτο που κατευθύνεται στην αναπαραγωγή του είδους: αυτή η αλήθεια θα μας φανεί τόσο σαφής, ώστε δεν θα χρειάζεται απόδειξη, αν εξετάσουμε το θέμα λεπτομερώς, όπως ακριβώς και πρόκειται να κάνουμε στη συνέχεια.

Εν πρώτοις, πρέπει να έχουμε υπόψη ότι, σε ό,τι αφορά τον έρωτα, ο άνδρας ρέπει προς την αστάθεια, ενώ η γυναίκα έχει την τάση να είναι πιστή.

Ο έρωτας του άνδρα μειώνεται αισθητά από τη στιγμή που έχει ικανοποιηθεί: φαίνεται πως κάθε άλλη γυναίκα ασκεί πάνω του μεγαλύτερη έλξη από τη γυναίκα που κατέχει· επιθυμεί την αλλαγή. Ο έρωτας της γυναίκας, αντίθετα, αρχίζει να μεγαλώνει από αυτή τη στιγμή. Πρόκειται εδώ για μια συνέπεια του σκοπού της φύσης, η οποία προσβλέπει στη διατήρηση και, επομένως, προς την όσο το δυνατόν πιο σημαντική αύξηση του είδους. Ο άνδρας, πράγματι, μπορεί εύκολα να γεννήσει περισσότερα από εκατό παιδιά μέσα σε ένα χρόνο, αν έχει τόσες γυναίκες στη διάθεσή του· η γυναίκα, αντίθετα, ακόμη κι αν θα είχε τόσους άνδρες, δεν θα μπορούσε να φέρει στον κόσμο παρά ένα μόνο παιδί το χρόνο, αν εξαιρέσουμε την περίπτωση των διδύμων. Έτσι, ο άνδρας είναι πάντοτε σε αναζήτηση άλλων γυναικών, ενώ η γυναίκα μένει πιστά προσηλωμένη σε έναν μόνο άνδρα· διότι η φύση τη σπρώχνει ενστικτωδώς και χωρίς σκέψη στο να κρατήσει κοντά της τη μελλοντική μικρή οικογένεια. Από εδώ προκύπτει ότι το να είναι κανείς πιστός στα πλαίσια του γάμου είναι κάτι το πλαστό για τον άνδρα και φυσικό για τη γυναίκα και ότι κατά συνέπεια η μοιχεία, εξαιτίας των συνεπειών της και επειδή είναι αντίθετη

με τη φύση, είναι πολύ πιο ασυγχώρητη στην περίπτωση της από εκείνην του άνδρα.

Θέλω να πάω στο βάθος των πραγμάτων και να σας πείσω ολοκληρωτικά, αποδεικνύοντάς σας ότι η επιθυμία του άνδρα για τις γυναίκες, όσο αντικειμενική κι αν φαίνεται, δεν είναι παρά η έκφραση ενός συγκαλυμμένου ενστίκτου, δηλαδή η λογική του είδους που προσπαθεί να διατηρήσει την ιδιοσυστασία του. Πρέπει να ερευνήσουμε από πιο κοντά και να εξετάσουμε ειδικότερα τους παράγοντες που μας ωθούν στην επιδίωξη αυτής της ερωτικής απόλαυσης, όσο παράδοξο κι αν μοιάζει να εμφανίζονται σε ένα φιλοσοφικό έργο οι σχετικές λεπτομέρειες που πρόκειται να εκθέσουμε εδώ. Οι παράγοντες αυτοί διακρίνονται στις εξής περιπτώσεις: υπάρχουν πρώτα απ' όλα οι παράγοντες που αφορούν άμεσα την ιδιοσυστασία του είδους, δηλαδή την ομορφιά, υπάρχουν εκείνοι που αποβλέπουν στις ψυχικές ιδιότητες και, τέλος, οι καθαρά σχετικοί παράγοντες, δηλαδή η ανάγκη να διορθωθούν και να εξουδετερωθούν οι μεν από τις δε οι ιδιαίτερες και αφύσικες τάσεις των δύο ατόμων. Ας εξετάσουμε, την κάθε μια χωριστά, αυτές τις περιπτώσεις.

Ο πρώτος παράγοντας που κατευθύνει την κλίση μας και την εκλογή μας είναι εκείνος της ηλικίας. Η γυναίκα που εν γένει διαλέγουμε βρίσκεται στην ηλικία μεταξύ της έναρξης και της παύσης των εμμήνων· δίνουμε ωστόσο σαφή προτίμηση στην ηλικία από 18 έως 28 χρόνων. Καμία γυναίκα, έξω από τις κατηγορίες αυτές, δεν μας προσελκύει. Μία ηλικιωμένη γυναίκα, δηλαδή μία γυναίκα που δεν μπορεί πλέον να κάνει παιδιά, μας προκαλεί ένα αίσθημα αποστροφής. Η νέα γυναίκα, ακόμη και αν δεν είναι όμορφη, μας ελκύει πάντοτε: η ομορφιά όμως, χωρίς τα νιάτα, όχληται. Προφανώς η ασυναίσθητη πρόθεση που μας κατευθύνει εν προκειμένω δεν είναι άλλη από την εν γένει δυνατότητα να κάνουμε παιδιά: κατά συνέπεια, κάθε άτομο χάνει σε έλξη για το άλλο φύλο όσο περισσότερο απομακρύνεται από την περίοδο την πρόσφορη για τεκνοποίηση ή για σύλληψη.

Ο δεύτερος παράγοντας είναι η υγεία: οι περαστικές αρρώστιες διαταράσσουν τις κλίσεις μας προσωρινά, ενώ οι χρόνιες αρρώστιες ή οι καχεξίες τρομάζουν και απομακρύνουν, επειδή αυτές μεταδίδονται στο παιδί.

Ο τρίτος παράγοντας είναι ο σκελετός, καθό-

τι αυτός είναι το θεμέλιο της ιδιοσυγκρασίας του είδους. Μετά την ηλικία και την αρρώστια τίποτε δεν μας απομακρύνει περισσότερο από μιαν ελαττωματική διάπλαση: ακόμη και το πιο ωραίο πρόσωπο δεν θα μπορούσε να μας αποζημιώσει για ένα δύσμορφο σώμα· ακόμη περισσότερο, ένα άσχημο πρόσωπο σε ένα στιγτό σώμα είναι πάντοτε προτιμότερο. Αυτό που μας εντυπωσιάζει αρνητικά περισσότερο είναι πάντοτε ένα ελάττωμα του σκελετού, παραδείγματος χάριν, ένα κορμί κοντό και φαρδύ, υπερβολικά κοντά σκέλη ή ακόμη το να κουντσίανει κανείς βαδίζοντας, όταν αυτό δεν είναι αποτέλεσμα ατυχήματος αλλά φυσικό ελάττωμα. Αντίθετα, ένα σώμα εξαιρετικά ωραίο αντισταθμίζει πολλά ελαττώματα, μας γοητεύει. Η εξαιρετική σημασία που αποδίδουμε όλοι στα μικρά πέλματα συναρτάται επίσης με τους παράγοντες αυτούς· αυτά συνιστούν, πράγματι, ένα ουσιαστικό χαρακτηριστικό γνώρισμα του είδους, δεδομένου ότι σε κανένα ζώο το συνολικό μήκος του ταρσού και του μετατάρσιου δεν είναι τόσο μικρό όσο στον άνθρωπο, κάτι που οφείλεται στην κάθετη στάση του· ο άνθρωπος είναι πελματοβάμονας. Στο κεφάλαιο Σοφία Σειράχ (26:18) αναφέρεται ότι: Μία γυναίκα καλοφτιαγμένη, η οποία

έχει ωραία πέλματα, μοιάζει με κολόνες από χρυσάφι σε βάσεις από ασήμι («στύλοι χρύσειοι επί βάσεως ἀργυρᾶς καὶ πόδες ὠραῖοι ἐπὶ στέρνοις εὐσταθοῦς»). Η σημασία των δοντιών δεν είναι μικρότερη, καθότι χρησιμεύουν στη λήψη τροφής και είναι όλως ιδιαίτερος κληρονομικά.

Ο τέταρτος παράγοντας είναι το σαρκώδες κορμί, δηλαδή η υπεροχή της θρεπτικής ικανότητας, της δυνατότητας να εξασφαλισθεί η ανάπτυξη του νέου πλάσματος, καθότι το σαρκώδες κορμί υπόσχεται στο έμβρυο πλούσια τροφή: αυτός είναι ο λόγος που μια ψηλή αδύνατη (κοκαλιάρα) γυναίκα απωθεί κατά τρόπο που εκπλήσσει. Στήθη αρκετά στρογγυλά και καλά συνταιριασμένα ασκούν εξαιρετική γοητεία στους άνδρες, καθότι, συνδεόμενα άμεσα με τις γενετικές λειτουργίες της γυναίκας, υπόσχονται στο νεογέννητο πλούσια τροφή. Αντίθετα, γυναίκες παχιές πέρα από κάθε μέτρο μάς προκαλούν απέχθεια, διότι αυτή η νοσηρή κατάσταση αποτελεί ένδειξη ατροφικής μήτρας και κατά συνέπεια ένα σημάδι στειρότητας· δεν είναι η νοημοσύνη που το αντιλαμβάνεται αλλά το ένστικτο.

Η ομορφιά του προσώπου υπολογίζεται τελευταία. Εδώ αυτό που χτυπάει πάνω απ' όλα στα μά-

Το ένα το ουσιώδες μέρος αντιπροσωπεύει κυρίως μια ζωογονική δύναμη, ενώ μια κοντή πλακουτσάκη ή μάτη με χαίλας όλα. Μια παθητική κλίση της φύσης προς το πένος ή προς το γάλα, έπαξε καθοριστικό ρόλο στην τέχνη ενός άπειρου αριθμού κοριτσιών, και δικαιολογημένα, διότι το θέμα είναι να διατηρηθεί το πρότυπο του είδους. Ένα μικρό στόμα, που σχηματίζεται από μικρά γναθιαία οστά, είναι πολύ οικιαστικό, ως ειδικό χαρακτηριστικό γνώρισμα της ανθρώπινης φυσιολογίας, σε αντίθεση με το στόμα των ζώων. Ένα παγούνι που ξεφεύγει από το κανονικό, ας πούμε σαν να έχει αποκοπεί, είναι ιδιαίτερα αποκρουστικό, δεδομένου ότι ένα παγούνι που προεξέχει, *mentum prominulum*, αποτελεί ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα του είδους μας. Το τελευταίο που λαμβάνει κανείς υπόψη του είναι τα ωραία μάτια και το μέτωπο, τα οποία συνδέονται με τις ψυχικές ιδιότητες και, κυρίως, τις νοητικές ιδιότητες, οι οποίες αποτελούν μέρος της κληρονομιάς της μητέρας.

Δεν μπορούμε φυσικά ν' απαριθμήσουμε με την ίδια ακρίβεια τους παράγοντες εκείνους από τους οποίους ασυναίσθητα επηρεάζεται η προτίμηση των γυναικών. Να τι μπορεί κανείς να βεβαιώσει εν προκειμένω με ένα γενικό τρόπο. Η ηλικία με-

ταξύ 30 και 35 είναι αυτή που προτιμούν περισσότερο από κάθε άλλη ηλικία οι γυναίκες στον άνδρα, ακόμη και από εκείνη των νεαρών, οι οποίοι ωστόσο αντιπροσωπεύουν το άνθος της αρσενικής ομορφιάς. Η αιτία είναι ότι οι γυναίκες οδηγούνται στην επιλογή τους όχι από το τι τους αρέσει, αλλά από το ένστικτο, που αναγνωρίζει σ' αυτή την ηλικία την ακμή της γεννητικής δύναμης. Γενικά, λαμβάνουν υπόψη τους πολύ λίγο την ομορφιά, ιδίως εκείνη του προσώπου: σαν να αναλάμβαναν αυτές οι ίδιες αποκλειστικά να τη μεταβιβάσουν στο παιδί. Κυρίως, είναι η δύναμη και το θάρρος του άνδρα που κερδίζουν την καρδιά τους, διότι αυτές οι ιδιότητες υπόσχονται γέννηση εύρωστων παιδιών και φαίνεται να τους εξασφαλίζουν για το μέλλον έναν θαρραλέο προστάτη. Κάθε σωματικό ελάττωμα του άνδρα, κάθε απόκλιση από το πρότυπο, η γυναίκα μπορεί να τα καταργήσει για το παιδί, στο στάδιο του σχηματισμού του, αν τα αντίστοιχα μέρη της δικής της σωματικής διάπλασης είναι, σε αντίθεση με τα ελαττωματικά του άνδρα, άμεμπτα ή ακόμη σε υπερβολικό βαθμό αντιστρόφως διαφορετικά. Εξαιρέση θα πρέπει να γίνει μόνο στις ιδιότητες του άνδρα που έχουν να κάνουν με το φύλο του και τις

αυτός ο οποίος μπορεί να μεταβιβάσει στο παιδί μια αρρενωπή δομή των οστέων, οι σκελετικές πλάκες, οι στενοί γοφοί, η ισχυρή ηρωική δύναμη, το θάρρος, τα γένια κ.λπ. Εδώ βρίσκεται ο λόγος που στις γυναίκες υφίσταται συχνά οι ευχάριτοι άνδρες, αλλά ποτέ οι θύλακοι, επειδή οι άνδρες δεν μπορούν να εξουδετερώσουν ένα παρόμοιο ελάττωμα.

Η δεύτερη αιτιολογία παραγόντων που επιδρούν στο θέμα της ευλογίας ερωτικού συντρόφου έχει να κάνει με τις ψυχικές ιδιότητες. Θα διαπιστώσουμε εδώ ότι η γυναίκα ελκύεται από τις ιδιότητες της καλής καρδιάς ή του καλού χαριζτήρα του άνδρα, διότι αυτές εδώ τις ιδιότητες το παιδί θα τις πάρει από τον πατέρα του. Αυτά που πρωτίστως κερδίζουν τη γυναίκα είναι η σταθερή θέληση, η αποφασιστικότητα και το θάρρος, ίσως ακόμη και η ευθύτητα και η καλοσύνη. Αντίθετα, οι νοητικές ιδιότητες δεν ασκούν πάνω της καμιά άμεση και ενστικτώδη επίδραση για το λόγο ακριβώς ότι ο πατέρας δεν τις μεταβιβάζει στα παιδιά του. Η ανοησία δεν ενοχλεί τις γυναίκες: μία ανώτερη πνευματική δύναμη ή ακόμη η μεγαλοφυΐα, λόγω της δυσαναλογίας της, έχουν συνήθως δυσμενές αποτέλεσμα. Γι' αυτό παρατηρούμε συνή-

θως έναν άσχημο άνδρα, ανόητο και χυδαίο, να υποσκελίζει στις γυναίκες έναν άνδρα κολοφτιαγμένο, πνευματώδη κι αξιαγάπητο. Βλέπει κανείς επίσης γάμους από έρωτα ανάμεσα σε όντα εντελώς ανόμοια μεταξύ τους από την άποψη του πνεύματος: αυτός, για παράδειγμα, είναι βίαιος, ρωμαλέος και στενοκέφαλος· εκείνη γλυκύα, ευαίσθητη, με λεπτή σκέψη, μορφωμένη, με καλαισθησία κ.λπ.· ή ακόμη αυτός είναι σοφός, ευφύεστος κι εκείνη μια χήνα:

Έτσι φαίνεται να συμβαίνει με την Αφροδίτη της αρέσει ανόμοιες
Μορφές και κυρίως ψυχές στα χάλκινα δεσμά
Σ' άγριο να ρίχνει παιχνίδι.*

Ο λόγος είναι ότι οι παράγοντες που κυριαρχούν εδώ δεν έχουν τίποτε το πνευματικό και αναφέρονται στο ένστικτο. Αυτό που έχει κανείς κατά νου στο γάμο δεν είναι μια συζήτηση γεμάτη πνεύμα, αλλά το να κάνει παιδιά: ο γάμος ενώνει

* Λατινικά στο κείμενο: Sic visum Veneri; cui placet impares / formas atque animos sub juga aenea / Saevio mittere cum joco. (Σ.τ.Μ.)

καρδιές, όχι κεφάλια. Όταν μια γυναίκα βεβαιώνει ότι κατακτήθηκε από το πνεύμα ενός άνδρα, πρόκειται για έναν ισχυρισμό μάταιο και γελοίο – αν όχι για τον ενθουσιασμό ενός εκφυλισμένου όντος. Οι άνδρες, αντίθετα, στον ενστικτώδη έρωτα δεν αποφασίζουν με ζοιτήριο τις αρετές του χαρακτήρα της γυναίκας· γι' αυτό τόσοι Σωκράτηδες έχουν βρει την Ξανθίππη τους, όπως, για παράδειγμα, ο Σάξπηρ, ο Άλμπερτ Ντύρερ, ο Μπάυρον κ.ά. Ωστόσο, οι πνευματικές αρετές ασκούν εδώ μεγάλη επίδραση επειδή μεταβιβάζονται από τη μητέρα: πάντως, η επίδρασή τους ξεπερνιέται εύκολα από εκείνη της σωματικής ομορφιάς η οποία επενεργεί πιο άμεσα σε σημεία πεφισσύτερο ουσιαστικά. Συμβαίνει, παρ' όλα αυτά, μητέρες που έχουν διδαχθεί από την εμπειρία τους, όσον αφορά αυτή την πνευματική επίδραση, να μαθαίνουν στην κόρη τους τις καλές τέχνες, γλώσσες κ.ά., για να την κάνουν ελκυστική στα μάτια του μελλοντικού συζύγου της· επιδιώκουν έτσι να υποβοηθήσουν τη νοημοσύνη με τεχνητά μέσα, το ίδιο όπως, σε μια δεδομένη περίπτωση, επιδιώκουν ν' αναπτύξουν τους γοφούς και το στήθος. Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι αναφερόμαστε εδώ αποκλειστικά και μόνο στο θέμα της

άμεσης και από ένστικτο ερωτικής έλξης, της μόνης που γεννάει το πραγματικό ερωτικό πάθος. Το ότι μία ευφυής και μορφωμένη γυναίκα εκτιμά τις πνευματικές αρετές ενός άνδρα, ότι ένας άνδρας μυαλωμένος και στοχαστικός δοκιμάζει το χαρακτήρα της μηισότης του και τον λαμβάνει υπόψη του, αυτό δεν έχει καμία σημασία για το ζήτημα το οποίο εξετάζουμε εδώ: έτσι ενεργεί στο θέμα του γάμου η λογική, όταν είναι αυτή που αποφασίζει, αλλά όχι ο μεγάλος έρωτας που αποκλειστικά και μόνο μας απασχολεί εδώ.

Μέχρι τώρα δεν έχω λάβει υπόψη μου παρά μόνο απόλυτους παράγοντες, δηλαδή παράγοντες που επιδρούν γενικώς· περνάω τώρα στους σχετικούς παράγοντες, οι οποίοι είναι ατομικοί, καθότι εδώ το ζητούμενο είναι να επιδιορθωθεί το πρότυπο του είδους, που έχει ήδη αλλοιωθεί, να διορθωθούν οι αποκλίσεις του προτύπου, τις οποίες το ίδιο το πρόσωπο που κάνει την εκλογή ερωτικού συντρόφου φέρει ήδη μέσα του, και να επανέλθει έτσι σε μια καθαρή αντιπροσώπευση αυτού του προτύπου. Καθένας αγαπάει ακριβώς αυτό που του λείπει. Η προσωπική εκλογή ερωτικού συντρόφου που βασίζεται σ' αυτούς τους παράγο-

ντες, οι οποίοι είναι εντελώς υποκαταμενικοί, είναι πολύ πιο σταθερή, πιο αποφασιστική και πιο αποκλειστική απ' ό,τι η ελλογή που έχει να κάνει με τους απόλυτους παράγοντες απ' αυτούς τους σχετικούς παράγοντες γεννιέται συνήθως ο μεγάλος έρωτας, ενώ οι κοινοί και προσωρινοί έρωτες κατευθύνονται μόνο από απόλυτους παράγοντες. Δεν είναι πάντοτε η συνθησιμένη και ολοκληρωμένη ομορφιά που ανάβει τα μεγάλα πάθη. Για έναν πραγματικά γεμάτο πάθος έρωτα απαιτείται μια προϋπόθεση που δεν μπορούμε να εκφράσουμε παρά μόνο με μια μεταφορά που δανειζόμαστε από τη χημεία. Τα δύο πρόσωπα πρέπει ν' αλληλοεξουδετερώνονται, όπως ένα οξύ κι ένα αλκάλιο κάνουν ένα ουδέτερο άλας. Κάθε σύσταση του ενός ή του άλλου γένους είναι μια σύσταση ελλειψής - η ατέλεια ποιούλλει με τα άτομα. Κάθε άτομο, του ενός ή του άλλου φύλου, είναι απλώς ένα μέρος του ελλειπούς και ατελούς συνόλου. Το μέρος όμως αυτό μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο ισχυρό, ανάλογα με τους χαρακτήρες. Έτσι, κάθε άτομο βρίσκεται το φυσικό συμπλήρωμά του σε ένα ορισμένο άτομο του άλλου φύλου, το οποίο αντιπροσωπεύει κατά κάποιον τρόπο το απαραίτητο μέρος για την ολοκλήρωση του προ-

τύπου, το οποίο το συμπληρώνει και εξουδετερώνει τα ελαττώματά του και παράγει ένα τέλειο πρότυπο της ανθρωπότητας στο νέο πρόσωπο που θα γεννηθεί· διότι όλα καταλήγουν πάντοτε χωρίς καμιά εξαίρεση στη σύσταση αυτού του μελλοντικού όντος. Οι φυσιολόγοι γνωρίζουν ότι η σεξουαλικότητα στον άνδρα και στη γυναίκα επιδέχεται αναρίθμητες διαβαθμίσεις: ο ανδρισμός μπορεί να κατακυλίσει μέχρι το απαίσιο φαινόμενο του γυνανδρου (ερμαφροδίτου) ή του υποσπαδία· το ίδιο και ανάμεσα στις γυναίκες, όπου υπάρχουν χαριτωμένες ανδρογυναίκες· τα δύο φύλα μπορούν να φτάσουν στην κατάσταση του πλήρους ερματοφροδιτισμού, και τα άτομα αυτά, που βρίσκονται στο μέσον των δύο φύλων και δεν αποτελούν μέρος κανενός από τα δύο, είναι ανίκανα ν' αναπαραχθούν. Για την εξουδετέρωση των δύο ατομικότητων, της μιας από την άλλη, είναι αναγκαίο ο βαθμός του ανδρισμού σε ένα συγκεκριμένο άνδρα ν' αντιστοιχεί με ακρίβεια στο βαθμό θηλυκότητας μιας ορισμένης γυναίκας, έτσι ώστε αυτές οι δύο μερικές οργάνικές καταστάσεις ν' αντισταθμίζουν η μία την άλλη.

Έτσι, ο πιο αρσενικός άνδρας θα ψάξει να βρει τη γυναίκα με τη μεγαλύτερη θηλυκότητα και αντι-

στρόφως. Οι εραστές υπολογίζουν από ένστικτο αυτό το αναλογικό μέρος, αναγκαίο σε καθέναν τους, κι αυτός ο ασυναίσθητος υπολογισμός βρίσκεται μαζί με τους άλλους παράγοντες στο βάθος κάθε μεγάλου ερωτικού πάθους. Επομένως, όταν οι εραστές μιλάνε με πάθος για την αρμονία των ψυχών τους, πρέπει να ξέρουμε ότι συνήθως πρόκειται για την αρμονία των ιδιαίτερων σωματικών ιδιοτήτων του κάθε φύλου, μόνη πρόσφορη να εξασφαλίσει τη γέννηση ενός ολοκληρωμένου όντος· η αρμονία αυτή ενδιαφέρει πολύ περισσότερο από τη συμφωνία των ψυχών τους, η οποία μετά τη συνεύρεση καταλήγει συχνά σε κραυγαλέα διαφωνία. Προστίθενται σ' αυτό οι πιο απομακρυσμένοι σχετικοί παράγοντες που συνίστανται στο γεγονός ότι καθένας προσπαθεί να εξουδετερώσει μέσω του άλλου προσώπου τις αδυναμίες του, τις ατέλειές του και όλες τις αποκλίσεις του από το κανονικό πρότυπο, από φόβο μήπως διαιωνιστούν μέσα στο μελλοντικό παιδί ή μήπως μεγαλώσουν υπερβολικά και γίνουν μόνιμες δυσμορφίες. Όσο πιο αδύνατος είναι ένας άνδρας από την άποψη της μυϊκής ισχύος, τόσο περισσότερο θ' αναζητά εύσωμες γυναίκες: το ίδιο θα κάνει και η γυναίκα. Καθώς όμως ο νόμος της φύσης είναι να έχει η γυ-

ναίκα ασθενέστερη μυϊκή δύναμη, είναι επίσης στη φύση των πραγμάτων να προτιμούν οι γυναίκες τους εύρωστους άνδρες. Η κορμοστασιά είναι επίσης ένας σημαντικός παράγοντας. Οι κοντοί άνδρες έχουν μια σταθερή ροπή προς τις ψηλές γυναίκες και αντιστρόφως... Η απέχθεια μιας ψηλής γυναίκας για τους ψηλούς άνδρες βρίσκεται στη βάση των επιδιώξεων της φύσης, ν' αποφευχθεί δηλαδή μια γιγαντώσιμη φυλή, δεδομένου ότι η δύναμη που μεταβιβάζεται από τη μητέρα δεν θα ήταν αρκετή για να εξασφαλίσει μεγάλη διάρκεια ζωής σ' αυτό το εξαιρετικό γένος ανθρώπων. Όταν μία ψηλή γυναίκα επιλέγει έναν ψηλό σύζυγο, μεταξύ άλλων λόγων και για να κάνει μεγαλύτερη εντύπωση στον υπόλοιπο κόσμο, οι απόγονοί της θα πληρώσουν γι' αυτή της την τρέλα... Μέχρι και για τα διάφορα μέρη του σώματος, κάθε άνθρωπος αναζητεί ένα διορθωτικό για τα ελαττώματά του, για τις παρεκκλίσεις του, με τόσο μεγαλύτερη φροντίδα, όσο το μέρος περί του οποίου πρόκειται είναι σημαντικότερο. Έτσι, οι άνθρωποι με μύτη πλακουτσωτή παρατηρούν με ανεξήγητη ευχαρίστηση μια μύτη γερακίσια, μια κατατομή παπαγάλου και ούτω καθεξής. Οι ψηλοί και αδύνατοι, δηλαδή με μακρύ σκελετό, θαυμάζουν ένα υπερβολι-

κά βραχύσωμο άτομο. Το ίδιο ισχύει και για την ιδιοσυγκρασία: καθέννας προτιμάει εκείνη που είναι αντίθετη από τη δική του, και η προτίμησή του είναι πάντοτε ανάλογη προς την ενέργεια της δικής του ιδιοσυγκρασίας. Το θέμα δεν είναι ότι ένα τέλει σε κάποιο σημείο άτομο αγαπάει τις αντίθετες ατέλειες, αλλά ότι τις υποφέρει πιο εύκολα απ' ό,τι θα τις υπέφεραν άλλοι, διότι τα παιδιά βρῖσκουν σ' αυτές τις ιδιότητες μιαν εγγύηση ενάντια σε μιαν ατέλεια πιο μεγάλη. Επί παραδείγματι, ένα άτομο πολύ λευκό δεν θα νιώσει καθόλου απέχθεια για ένα άτομο με λαδί χρώμα: στα μάτια όμως ενός μελαχρινού ατόμου, ένα πρόσωπο αστραφτερά λευκό φαίνεται θεϊκά όμορφο. Υπάρχουν εξαιρετικές περιπτώσεις όπου ένας άνδρας μπορεί να κατακτηθεί από μιαν ομολογουμένως άσχημη γυναίκα: κατ' εφαρμογήν του νόμου μας για τη συμφωνία των φύλων, αυτό συμβαίνει όταν το σύνολο των σωματικών ή φυσικών ελαττωμάτων και ανωμαλιών της γυναίκας είναι ακριβώς το αντίθετο και, κατά συνέπεια, το διορθωτικό εκείνων του άνδρα. Στην περίπτωση αυτή το ερωτικό πάθος γνωρίζει γενικά έναν εκπληκτικό βαθμό έντασης...

Το άτομο υπακούει, εν προκειμένω, χωρίς να το υποτιμάζεται, σε μιαν ανώτερη τάξη, εκείνη του

είδους: εξ ου και η σημασία που αποδίδει σε ορισμένα πράγματα, τα οποία θα μπορούσαν και θα έπρεπε να του είναι αδιάφορα. Δεν υπάρχει τίποτε πιο μοναδικό από τη μεγάλη σοβαρότητα με την οποία, ασυνείδητα, δύο νέοι άνθρωποι διαφορετικού φύλου, που βλέπονται για πρώτη φορά, παρατηρούν ο ένας τον άλλο: το εξεταστικό και διεισδυτικό βλέμμα που ο ένας ρίχνει στον άλλο: η λεπτολόγος εξέταση από την οποία έχουν να περάσουν όλα τα χαρακτηριστικά τους και όλα τα μέρη του προσώπου τους. Αυτή η έρευνα, αυτή η εξέταση είναι ο *διαλογισμός του δαιμόνιου του είδους* πάνω στο παιδί που θα μπορούσαν αυτοί οι δύο να δημιουργήσουν και το συνδυασμό των συστατικών του στοιχείων. Το αποτέλεσμα αυτού του διαλογισμού θα καθορίσει το βαθμό της έλξης τους και των αμοιβαίων επιθυμιών τους. Αφού θα έχει φτάσει έναν ορισμένο βαθμό, το πρώτο αυτό σκίρτημα μπορεί να σταματήσει ξαφνικά, εξαιτίας της ανακάλυψης κάποιας λεπτομέρειας έως τότε απαρατήρητης. Επομένως, το δαιμόνιο του είδους διερευνά τη μέλλουσα γενεά: και το μεγάλο έργο του Cupidon¹⁰, που κάνει υπολογισμούς, επινοεί λύσεις και δραστηριοποιείται ακατάπαυστα, είναι να προετοιμάσει τη σύσταση αυτής της γενεάς.

Μπροστά στα μεγάλα συμφέροντα του είδους στο σύνολό του, τόσο του παρόντος όσο και του μέλλοντος, το πλεονέκτημα των θνητών ατόμων έχει μικρή σημασία: ο θεός είναι πάντοτε έτοιμος να τα θυσιάσει χωρίς έλεος. Αυτό το δαμόνιο του είδους έχει με τα άτομα τη σχέση που έχει ένας αθάνατος με τους θνητούς, και τα συμφέροντά του έχουν μ' εκείνα των ανθρώπων τη σχέση που έχει το άπειρο με το πεπερασμένο. Γνωρίζοντας επομένως ότι διαχειρίζεται υποθέσεις ανώτερες απ' όλες εκείνες που απορούν ένα ατομικό καλό ή κακό, το δαμόνιο του είδους τις διεκπεραιώνει με τη μεγαλύτερη δυνατή αταραξία εν τω μέσω των ορυμαγδών των πολέμων, μέσα στην ταραχή των εμπορικών συναλλαγών, των φρικαλεοτήτων ενός λοιμού, τις παρακολουθεί αλόχη και μέχρι μέσα στο ησυχαστήριο του μοναστηριού.

Είδαμε πιο πάνω ότι η ένταση του έρωτα αυξάνει στο μέτρο που εξατομικεύεται. Το έχουμε αποδείξει: Η φυσική σύσταση των δύο ατόμων μπορεί να είναι τέτοια, ώστε, προκειμένου να βελτιωθεί το πρότυπο του είδους και να εξασφαλιστεί η όλη του καθαρότητα, το ένα από τα δύο αυτά άτομα πρέπει να είναι το συμπλήρωμα του άλλου. Στην περίπτωση αυτή μια αμοιβαία και απόλυτη

επιθυμία ελκύει το ένα άτομο προς το άλλο· και από το γεγονός αυτό και μόνο, ότι προσηλώνεται σε ένα μοναδικό αντικείμενο και ότι αντιπροσωπεύει συγχρόνως μιαν ειδική αποστολή του είδους, η εν λόγω επιθυμία προσλαμβάνει ευθύς αμέσως έναν ευγενικό και ανώτερο χαρακτήρα. Για τον αντίθετο λόγο, το καθαρά σεξουαλικό ένστικτο είναι ένα χυδαίο ένστικτο, αφού δεν κατευθύνεται προς ένα μοναδικό άτομο, αλλά προς όλα, και αφού δεν ζητάει παρά να διατηρήσει το είδος από την άποψη του αριθμού μόνο, χωρίς ν' ανησυχεί για την ποιότητα. Όταν ο έρωτας προσκολλάται σε ένα μοναδικό ον, φτάνει τότε σε μια τέτοια ένταση, σε έναν τέτοιο βαθμό πάθους, που, αν δεν μπορέσει να ικανοποιηθεί, όλα τα καλά του κόσμου κι αυτή η ίδια η ζωή χάνουν την αξία τους. Πρόκειται για πάθος μιας τέτοιας σφοδρότητας που δεν έχει το όμοιό του, που δεν κάνει πίσω με τίποτα και που μπορεί να οδηγήσει στην τρέλα ή στην αυτοκτονία. Οι ασυνειδητες αιτίες ενός τόσο υπερβολικού πάθους θα πρέπει να διαφέρουν από εκείνες που διακρίναμε πιο πάνω, και είναι λιγότερο εμφανείς. Πρέπει να παραδεχθούμε ότι δεν πρόκειται εδώ μόνο για σωματική προσαρμογή, αλλά ότι, επιπλέον, η θέληση του άνδρα και η νοή-

Ποτέ η τις γεννήσεις έχουν μεταξύ τους ένα ειδικό πνεύμα, το οποίο ορίζει ότι μόνον αυτοί μπορούν να γεννηθούν ένα απολύτως καθορισμένο σε την έκτασή αυτού του όντος έχει εν προκειμένω εκδήληση ο προσώπιος του είδους, για λόγους που είναι κυριευμένοι μέσα στην ουσία του πράγματος αυτού καθ'αυτού και οι οποίοι δεν μας είναι καθόλου προσεχτι. Με άλλα λόγια: η θέληση για ζωή επιθυμεί εδώ να αναπαλαιωποιηθεί μέσα σε ένα άτομο εξαιρετικώς προσδιορισμένο, το οποίο δεν μπορεί να γεννηθεί παρά μόνο απ' αυτό τον πατέρα ενοπόμενο μ' αυτήν τη μητέρα. Η μεταφυσική αυτή επιθυμία της θέλησης αυτής καθ'αυτής δεν έχει, αρχικά, άλλη σφαίρα δράσεως, στα πλαίσια της σειράς των όντων, παρά τις καρδιές των μελλοντικών γονέων. Αυτοί, κυριευμένοι από την παρόρμηση, φαντάζονται να μην επιθυμούν παρά μόνο για τους ίδιους τους εαυτούς τους κάτι που έχει αποκλειστικά έναν καθαρά μεταφυσικό σκοπό, δηλαδή ένα σκοπό που βρίσκεται έξω από τον κύκλο των υπαρκτών πραγμάτων. Έτσι, λοιπόν, από την αρχική πηγή όλων των όντων ξεπηδάει αυτή η έντονη επιθυμία ενός μελλοντικού όντος, που βρίσκει τη μοναδική του ευκαιρία να έρθει στη ζωή, και η επιθυμία αυτή εκδηλώνεται στην πρά-

ξη με το αμοιβαίο, μεγάλο και αποκλειστικό πάθος των μελλοντικών γονέων: στο βάθος, πρόκειται για μια μοναδική αυταπάτη, που σπρώχνει έναν ερωτευμένο να θυσιάσει όλα τα αγαθά της γης για να ενωθεί με μια συγκεκριμένη γυναίκα – κι ωστόσο στην πραγματικότητα η γυναίκα αυτή δεν μπορεί να του δώσει τίποτε περισσότερο από μιαν άλλη αυταπάτη. Αυτός είναι ο μοναδικός σκοπός που επιδιώκεται, κι αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το υπέροχο αυτό πάθος, όπως εξάλλου και κάθε πάθος, οβήνει μέσα στην απόλαυση, προς μεγάλη έκπληξη των ενδιαφερομένων. Το πάθος αυτό οβήνει επίσης όταν η γυναίκα αποδεικνύεται στείρα (πράγμα το οποίο, σύμφωνα με τον Hufeland¹¹, μπορεί να προκύψει από 19 τυχαία ελαττώματα που έχουν να κάνουν με την ιδιοσυστασία), οπότε στην περίπτωση αυτή ο μεταφυσικός σκοπός εξαφανίζεται: εκατομμύρια σπερματοζωάρια χάνονται έτσι κάθε μέρα, παρά το ότι μέσα τους η ίδια μεταφυσική αρχή της ζωής επιθυμεί το ον. Σ' αυτό δεν υπάρχει καμία άλλη παρηγοριά παρά μόνο το ότι η θέληση για ζωή έχει στη διάθεσή της το άπειρο μέσα στο χώρο, στο χρόνο και στην ύλη και το ότι μια ανεξάντλητη ευκαιρία επιστροφής της προσφέρεται...

Η ερωτική επιθυμία, ο Ίμερος*, την οποία οι ποιητές όλων των εποχών καταγίνονται να εκφράσουν με χίλιους τρόπους, χωρίς ποτέ να εξαντλούν το θέμα, ούτε καν μάλιστα να το πλησιάζουν, αυτή η επιθυμία που συνδέει την κατάκτηση μιας συγκεκριμένης γυναίκας με την ιδέα μιας άπειρης ευδαιμονίας και που προκαλεί έναν ανείπωτο πόνο στη σκέψη ότι γάτα τέτοιο δεν είναι ενδεχομένως εφικτό – αυτή η επιθυμία κι αυτός ο πόνος του έρωτα δεν μπορούν να έχουν ως αρχή τις ανάγκες του εφήμερου όντος: αυτή η επιθυμία είναι ο αναστεναγμός του δαυμόνιου του είδους, το οποίο, προκειμένου να πραγματοποιήσει τις προθέσεις του, βλέπει εδώ μια μοναδική ευκαιρία, που την αρπάζεις ή τη χάνεις, και το οποίο βγάζει για το λόγο αυτό βαθείς στεναγμούς. Μόνο το είδος έχει μια ζωή χωρίς τέλος και μόνον αυτό είναι ικανό για ατελείωτες απολαύσεις και πόνους. Αυτές οι απολαύσεις και αυτοί οι πόνοι, όμως, βρίσκονται φυλακισμένα στα στενά στήθη ενός θνητού: τι το εκπληκτικό όταν τα στήθη αυτά φαίνεται πως θέλουν να εκραγούν και δεν μπορούν να βρουν

* Ελληνικά στο κείμενο. (Σ.τ.Μ.)

καμιά έκφραση για να περιγράψουν το προαίσθημα της ηδονής ή της απέραντης οδύνης που τα κατακλύζει! Εδώ βρίσκεται το θέμα όλης της ερωτικής ποίησης υψηλού επιπέδου κι αυτών των έξοχων μεταφορών που υπερίπτανται των γήινων πραγμάτων. Εδώ βρίσκεται αυτό που ενέπνεε τον Πετράρχη, αυτό που έφερνε ταραχή στον Saint-Preux, στους Βέρθερους και στους Ιάκωβους Όρτις: χωρίς αυτό, όλοι αυτοί θα ήταν ακατανόητοι και ανεξήγητοι. Η άπειρη αξία που προσδίδουν οι εραστές ο ένας στον άλλο δεν είναι δυνατόν να στηρίζεται σε σπάνια πνευματικά χαρίσματα, σε αντικειμενικές ή πραγματικές ιδιότητες απλούστατα, επειδή οι εραστές δεν γνωρίζουν επακριβώς ο ένας τον άλλο, όπως στην περίπτωση του Πετράρχη. Μόνο το πνεύμα του είδους μπορεί να δει με μια ματιά ποια αξία έχουν οι εραστές για το ίδιο και πώς αυτοί οι εραστές μπορούν να εξυπηρετήσουν τους σκοπούς του. Άλλωστε, τα μεγάλα ερωτικά πάθη γεννιούνται γενικά με το πρώτο βλέμμα.

Όποιος ποτέ αγάπησε, δεν είναι αλήθεια
μήπως ότι αγάπησε με την πρώτη ματιά;*
Σαίξπηρ, Όπως σας αρέσει, ΙΙΙ, 5.

... Αν η απώλεια της αγαπημένης, είτε λόγω
ενός αντίξηλου, είτε λόγω θανάτου, προκαλεί
στον τρελά ερωτευμένο έναν πόνο που ξεπερνάει
κάθε άλλον, είναι ακριβώς επειδή ο πόνος αυτός
έχει υπερβατικό χαρακτήρα και δεν τον πλήττει
μόνο ως άτομο, αλλά τον κατακεραυνώνει στην
αιώνια ουσία του,** στη ζωή του είδους, του οποί-
ου ήταν επιφορτισμένος να πραγματοποιήσει την
ειδική θέληση. Έτσι εξηγείται το ότι η ζήλια είναι
τόσο γεμάτη από βάσανα και τόσο άγρια· και το
ότι η απάργηση της αγαπημένης είναι η πιο μεγά-
λη απ' όλες τις θυσίες. Ένας ήρωας θα κοκκίνιζε
αν άφηνε να του ξεφύγουν κοινά παράπονα και
όχι ερωτικά παράπονα· επειδή σ' αυτή την περι-
πτωση δεν είναι αυτός, αλλά το είδος που θρηνεί.
Στη μεγάλη Ζηνοβία του Καλντερόν υπάρχει στη
δεύτερη πράξη μία σκηνή ανάμεσα στη Ζηνοβία

* Αγγλικά στο κείμενο: Who ever lov'd, that lov'd not
at first sight? (Σ.τ.Μ.)

** Λατινικά στο κείμενο: essentia oeterna. (Σ.τ.Μ.)

και τον Ντέκιους, όπου αυτός της λέει:

Ουρανέ! Μ' αγαπάς λοιπόν;
Γι' αυτό, θα θυσιάξα εκατό χιλιάδες νίκες,
Θα το έβαζα στα πόδια μπροστά
στον εχθρό... *

Εδώ, συνεπώς, η τιμή, που μέχρι τώρα υπερί-
σχε κάθε άλλου συμφέροντος, κατατροπώνεται
και τρέπεται σε φυγή ευθύς ως ο έρωτας, δηλαδή
το συμφέρον του είδους, εισέρχεται στη σκηνή και
ζητάει ν' αποκτήσει το καθοριστικό πλεονέκτη-
μα... Μόνο μπροστά σ' αυτό το συμφέρον υποχω-
ρούν η τιμή, το καθήκον και η αφοσίωση, αυτά
που προηγουμένως αντιστάθηκαν σε κάθε άλλον
πειρασμό, ακόμη και στην απειλή του θανάτου.
Αλλά και στην ιδιωτική ζωή δεν υπάρχουν πράγ-
ματα για τα οποία η ακλόνητη τιμιότητα να είναι
περισσότερο σπάνια: Ακόμα και οι πιο έντιμοι και
οι πιο δίκαιοι άνθρωποι την παραμερίζουν και
διαπράττουν τη μοιχεία, αδιαφορώντας για τα πά-

* Ισπανικά στο κείμενο: Cielos, luego tu me quieres ?
Perdiera cien mil victorias, Volvierame... (Σ.τ.Μ.)

ντα, όταν ο παθιασμένος έρωτας, δηλαδή το συμφέρον του είδους, τους κατακυριεύει. Φαίνεται μάλιστα να πιστεύουν ότι έχουν συνείδηση ενός ανώτερου προνομίου, ενός προνομίου που τα ατομικά συμφέροντα δεν θα μπορούσαν ποτέ να τους εξασφαλίσουν, για το λόγο ακριβώς ότι ενεργούν για το συμφέρον του είδους. Από την άποψη αυτή η σκέψη του Chamfort¹² είναι άξια αναφοράς: «Όταν ένας άνδρας και μία γυναίκα έχουν ο ένας για τον άλλο ένα ασυγκράτητο πάθος, έχω την εντύπωση ότι πάντοτε, όποια κι αν είναι τα εμπόδια που τους χωρίζουν, σύζυγος, γονείς κ.λπ., οι δύο εραστές ανήκουν από τη φύση ο ένας στον άλλο, ότι ανήκουν ο ένας στον άλλο σύμφωνα με το θεϊκό δίκαιο, παρά τους ανθρωπίνους νόμους και τις ανθρωπίνες συμβατικότητες». Αν θα εγείρονταν διαμαρτυρίες ενάντια σ' αυτή τη θεωρία, θα ήταν αρκετό να υπενθυμίσουμε την εκπληκτική επιείκεια με την οποία ο Σωτήρας στο Ευαγγέλιο μεταχειρίζεται τη μοιχαλίδα, όταν προεικάζει το ίδιο αμάρτημα για όλους τους παρευρισκομένους. Το μεγαλύτερο μέρος του *Δεκαήμερου* φαίνεται να είναι από την ίδια αυτή άποψη ένας καθαρός χλευασμός, ένας καθαρός σαρκασμός του δαιμόνιου του είδους για τα δήθεν δικαιώματα και συμ-

φέροντα του ανθρώπου που ο ίδιος καταπατά. Το δαιμόνιο του είδους παραμερίζει και εκμηδενίζει χωρίς προσπάθειες όλες τις διαφορές κοινωνικής τάξης, όλα τα εμπόδια, όλους τους κοινωνικούς φραγμούς. Κατακομματιάζει όλους τους θεσμούς του ανθρώπου, φροντίζοντας αποκλειστικά και μόνο για τις μελλοντικές γενιές. Υπό το κράτος ενός ερωτικού συμφέροντος, κάθε κίνδυνος εξαφανίζεται και ακόμη και το πιο δειλό πλάσμα βρίσκει θάρρος.

Και στην κωμωδία και στο μυθιστόρημα με τι ευχαρίστηση, με τι συμπάθεια δεν παρακολουθούμε τους νέους ανθρώπους που υπερασπίζονται τον έρωτά τους, δηλαδή το συμφέρον του είδους, και θριαμβεύουν απέναντι στην εχθρότητα των γονέων που ενδιαφέρονται αποκλειστικά και μόνο για ιδιωτικά συμφέροντα. Διότι, όσο υπερισχύει το είδος απέναντι στο άτομο, τόσο το ερωτικό πάθος υπερβαίνει σε σημασία, σε ανωτερότητα και σε δικαιοσύνη καθετί που του εναντιώνεται. Έτσι, το κύριο θέμα όλων σχεδόν των κωμωδιών είναι η είσοδος στη σκηνή του δαιμόνιου του είδους, με τις επιδιώξεις και τα σχέδιά του, που απειλεί τα συμφέροντα των άλλων προσώπων του έρ-

γου επιδιώκοντας να ενταφιάσει την ευτυχία τους. Κατά κανόνα το πετυχαίνει και η κατάληξη, σύμφωνα με τη δικαιοσύνη από ποιητικής σκοπιάς, ικανοποιεί το θεατή, εφόσον κι αυτός αισθάνεται ότι τα σχέδια του είδους προηγούνται κατά πολύ από εκείνα των ατόμων· μετά την κατάληξη ο θεατής εγκαταλείπει το θέατρο απολύτως ευχαριστημένος, αφήνοντας τους εραστές στη νίκη τους, συμμεριζόμενος την αυταπάτη στην οποία οι τελευταίοι θεμελίωσαν την προσωπική τους ευτυχία, ενώ στην πραγματικότητα το μόνο που έκαναν ήταν να τη θυσιάσουν για το καλό του είδους, παρά την προνοητικότητα και την αντίθεση των γονέων τους. Σε ορισμένες σπάνιες κωμωδίες δοκιμάστηκε να αντιστραφεί η κατάσταση και να έχει καλό τέλος η ευτυχία των ατόμων σε βάρος των σκοπών του είδους: στην περίπτωση, όμως, αυτή ο θεατής αισθάνεται τον ίδιο πόνο με το δαμόνιο του είδους, και το κέρδος που εξασφαλίστηκε υπέρ των ατόμων δεν θα μπορούσε να τον παρηγορήσει. Επί παραδείγματι, μου έρχονται στο νου κάποια μικρά έργα πάρα πολύ γνωστά: *Η Βασίλισσα των δεκαέξι χρόνων*, *Ο Γάμος από συννοικέσιο*. Στις τραγωδίες στις οποίες πρωταγωνιστεί ο έρωτας, οι εραστές υποκύπτουν σχεδόν

πάντοτε· ο λόγος είναι ότι δεν μπόρεσαν να οδηγήσουν στη νίκη τους σκοπούς του είδους, του οποίου αυτοί ήταν απλώς το όργανο· βλέπε την περίπτωση του Ρωμαίου και της Ιουλιέττας¹³, του Τανκρέδου¹⁴, του δον Κάρλος, του Βαλλενστάν, της νύφης της Μεσσήνης¹⁵ και τόσων άλλων.

Ένας ερωτευμένος γίνεται το ίδιο κωμικός όσο και τραγικός: επειδή, στη μια και την άλλη περίπτωση, βρίσκεται στα χέρια του δαμόνιου του είδους, το οποίο τον ελέγχει σε σημείο που να τον καταπλήσσει κι αυτόν τον ίδιο· οι ενέργειές του είναι δυσανάλογες σε σχέση με το χαρακτήρα του. Από εδώ εκπορεύεται, στις ανώτερες κλίμακες του πάθους, αυτό το τόσο ποιητικό και τόσο υπέροχο χρώμα με το οποίο επενδύονται οι σκέψεις του, αυτή η έξοχη και υπερφυσική μεγαλοφυΐα που τον κάνει να χάνει από τα μάτια του τον εντελώς φυσικό σκοπό του έρωτά του. Ο λόγος είναι ότι τώρα του δίνουν ζωή το δαμόνιο του είδους και τα ανώτερα συμφέροντά του. Έχει λάβει την εντολή να δημιουργήσει μια ατελείωτη σειρά από γενεές, προικισμένες με μιαν ορισμένη σύσταση και αποτελούμενες από ορισμένα στοιχεία, τα οποία δεν απαντώνται παρά σε έναν και μόνο πατέρα και σε μία και μόνη μητέρα· αυτή η ένωση, και μόνον αυ-

τή, μπορεί να δώσει υπόσταση στη συγκεκριμένη γενεά που η θέληση για ζωή ρητά απαιτεί. Η συναίσθηση ότι οφείλει να δράσει σε συνθήκες μιας τόσο εξαιρετικής σημασίας, εξυψώνει τον εραστή πάνω από τα γήινα πράγματα και πάνω από τον ίδιο του τον εαυτό· και δίνει στις υλικές επιθυμίες μια τόσο άυλη όψη, που ο έρωτας γίνεται ένα ποιητικό επεισόδιο, ακόμη και στη ζωή του πιο πεζού ανθρώπου, πράγμα που τον κάνει κάποτε γελοίο. Αυτή η αποστολή, την οποία η θέληση –στο ενδιαφέρον της για τα συμφέροντα του είδους– επιβάλλει στον εραστή, παρουσιάζεται με το προσώπιο μιας άπειρης ευτυχίας που ο εραστής ελπίζει να βρει στην απόκτηση της γυναίκας που αγαπάει. Στους ανώτερους βαθμούς του πάθους αυτή η χίμαιρα είναι τόσο εκθαμβωτική, που, αν κανείς δεν μπορεί να τη φτάσει, η ίδια η ζωή χάνει κάθε ομορφιά και φαντάζει στο εξής τόσο άδεια από χαρές, τόσο ανούσια και τόσο άνοστη, που η απέχθεια γι' αυτήν υπερβαίνει ακόμη και το φόβο του θανάτου· ο δυστυχής συντομεύει, ενίοτε εκούσια, τις μέρες του. Στην περίπτωση αυτή η θέληση του ανθρώπου έχει παρασυρθεί από τη δίνη της θέλησης του είδους ή, διαφορετικά ειπωμένο, η τελευταία αυτή υπερισχύει σε τέτοιο βαθμό που, αν ο εραστής δεν

μπορεί να ενεργήσει με την ιδιότητα του αντιπρώσου της θέλησης αυτής του είδους, απαξίει να ενεργήσει στο όνομα της δικής του θέλησης. Το άτομο είναι ένα αγγείο πάρα πολύ εύθραυστο για να χωρέσει την άπειρη επιθυμία της θέλησης του είδους, που συγκεντρώνεται σε ένα συγκεκριμένο αντικείμενο. Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει άλλη διέξοδος από την αυτοκτονία, κάποτε τη διπλή αυτοκτονία των δύο εραστών· εκτός κι αν η φύση, για να σώσει την ύπαρξη, δεν αφήσει να εκδηλωθεί η τρέλα η οποία σκεπάζει με το πέπλο της τη συνείδηση μιας απελπισμένης κατάστασης. Κάθε χρόνο, πολλές ανάλογες περιπτώσεις έρχονται να επιβεβαιώσουν αυτή την αλήθεια.

Δεν είναι, όμως, μόνο το ερωτικό πάθος που έχει ενίοτε τραγική κατάληξη: ο έρωτας που έχει ικανοποιηθεί οδηγεί επίσης πιο συχνά στη δυστυχία μάλλον παρά στην ευτυχία. Διότι οι απαιτήσεις του έρωτα, σε σύγκρουση με το προσωπικό ευ ζην του εραστή, είναι τόσο ασυμβίβαστες με τις άλλες συνθήκες της ζωής του και τα μελλοντικά του σχέδια, που υπονομεύουν όλο το οικοδόμημα των σχεδίων του, των ελπίδων του και των ονείρων του. Ο έρωτας δεν εναντιώνεται μόνο στις

ζωντανές σχέσεις, αλλά συχνά και στην εσώτερη φύση του ατόμου, όταν αυτό προσκλίνεται σε πρόσωπα τα οποία, έξω από τις αιρετικές σχέσεις, μπορεί να ήταν μισητά, παροφρονήτα από τον εραστή τους, ή ακόμη και απεχθή. Η θέληση όμως του είδους έχει τόσο δυνατή επιβολή πάνω στο άτομο, που ο εραστής καταφέρει να ξεπεράσει την απέχθειά του και κλείνει τα μάτια μπροστά στα ελαττώματα εκείνης που αγαπάει: προδερνεί το καθαρό ελαφρύ τη καρδιά, αγνοεί τα πάντα και ενώνεται για πάντα με το αντικείμενο του πάθους του, τόσο είναι θιψακωμένος απ' αυτή την αυταπάτη, η οποία όμως εξαφανίζεται αμέσως μόλις η θέληση του είδους ικανοποιηθεί και η οποία αφήνει πίσω της για όλη τη ζωή μια σύντροφο απεχθή. Έτσι μόνο εξηγείται το ότι άνδρες λογικοί, και μάλιστα διακεκριμένοι, συνδέονται με στρίγγλες και νυμφεύονται μέγαρες και δεν κατανοούν πώς μπόρεσαν να κάνουν μια τέτοια εκλογή. Να γιατί οι αρχαίοι παρίσταναν τον έρωτα με δεμένα τα μάτια. Μπορεί ακόμη ένας ερωτευμένος να γνωρίζει απολύτως τα ανυπόφορα ελαττώματα σε ό,τι αφορά την ιδιοσυγκρασία και το χαρακτήρα της μνηστής του, τα οποία προμηνούν μια βασανισμένη ζωή, μπορεί και να υποφέρει εξαι-

τίας τους τα πάνδεινα, χωρίς να έχει το κουράγιο να την απαρνηθεί:

Δεν ρωτάω, δεν με νοιάζει

Αν το κρίμα είναι στην καρδιά σου*

Ξέρω ότι σ' αγαπώ

Ό,τι κι αν είσαι.*

Διότι κατά βάθος δεν είναι το ίδιο του το συμφέρον που επιδιώκει, παρά το γεγονός ότι αυτό φαίνεται, αλλά εκείνο ενός τρίτου ατόμου, του ατόμου που πρόκειται να γεννηθεί απ' αυτό τον έρωτα. Αυτή η ανιδιοτέλεια, που είναι παντού η σφραγίδα του μεγαλείου, προσδίδει εδώ, στον παθιασμένο έρωτα, αυτή την υπέροχη όψη και τον κάνει ένα θέμα άξιο για ποιητική έξαρση. Τέλος, ο έρωτας φτάνει στο σημείο να συμφιλιώνεται με το μίσος το πιο βίαιο για το αγαπώμενο πρόσωπό, γι' αυτό και ο Πλάτων τον έχει συγκρίνει με την αγάπη των λύκων για τα πρόβατα. Η περίπτωση αυτή

* Αγγλικά στο κείμενο: I ask not, I care not,
If guilt's in thy heart;
I know that I love thee,
Whatever thou art. (Σ.τ.Μ.)

παρουσιάζεται όταν ένας ερωτευμένος, παρ' όλες τις προσπάθειες και όλες τις παραλήψεις, δεν μπορεί με τίποτα να καταφέρει να εισακουστεί.

Την αγαπώ και τη μισώ.*

Σαίξπηρ, *Κυμβ.*, III, 5

Σε μια τέτοια περίπτωση, το μίσος του για την αγαπημένη του τον εξάπτει σε τέτοιο βαθμό, που σκοτώνει την ερωμένη του και μετά αυτοκτονεί. Διαβάζουμε κάθε χρόνο για τέτοια περιστατικά στις εφημερίδες. Πόση αλήθεια υπάρχει σ' αυτούς τους στίχους του Γκαίτε:

Περιφρονημένος από κάθε έρωτα!

Από καταχθόνια στοιχεία!

*Θα ήθελα να γνωρίζω κάποια κατάρα
πιο φριχτή!*

Δεν είναι στην πραγματικότητα υπερβολή όταν ένας ερωτευμένος χαρακτηρίζει ως σκληρή την ψυχρότητα της αγαπημένης του ή την ευχαρίστη-

* Αγγλικά στο κείμενο: I love and hate her. (Σ.τ.Μ.)

ση που αυτή βρίσκει με το να τον κάνει να υποφέρει. Βρίσκεται, πράγματι, υπό το κράτος μιας αδυναμίας, η οποία, αντίστοιχη με το ένστικτο των εντόμων, τον υποχρεώνει, σε πείσμα της λογικής, να ακολουθεί κατά τρόπο απόλυτο το σκοπό του και ν' αδιαφορεί για όλα τα υπόλοιπα. Πολλοί σαν τον Πετράρχη υποχρεώθηκαν να κουβαλάνε το σταυρό του ερωτικού τους πάθους σε όλη τους τη ζωή, χωρίς ελπίδα, και να βγάζουν τους αναστεναγμούς τους μέσα στη μοναξιά των δασών· δεν υπήρξε, όμως, παρά ένας μόνο Πετράρχης προικισμένος ταυτόχρονα με το χάρισμα της ποίησης· σ' αυτόν ταιριάζουν οι ωραίοι στίχοι του Γκαίτε:

*Κι όταν ο άνδρας μέσα στον πόνο του
σωπαίνει,*

*Ένας θεός μ' αξιώνει να εκφράσω
το πόσο υποφέρω.*

Το δαιμόνιο του είδους είναι πάντοτε σε πόλεμο με τους δαίμονες-προστάτες των ατόμων, είναι ο διώκτης τους και ο εχθρός τους, πάντοτε έτοιμος να καταστρέψει χωρίς έλεος την προσωπική ευτυχία για να πετύχει τους σκοπούς του· κι έχουμε δει ενίοτε τη σωτηρία ολόκληρων εθνών να

εξαρτάται απ' τις ιδιοτροπίες του· ο Σαίξπηρ μάς δίνει ένα σχετικό παράδειγμα στον *Ερρίκο ΣΤ'*, σελ. 3, πρ. 3, σκ. 2 και 3. Το είδος, πράγματι, στο οποίο βρίσκεται η ρίζα του είναι μας, έχει πάνω μας ένα προγενέστερο και πιο άμεσο δικαίωμα απ' ό,τι το άτομο, τα συμφέροντά του προηγούνται από τα δικά μας. Οι αρχαίοι το είχαν αισθανθεί αυτό όταν προσωποποιούσαν το δαίμονα του είδους με το θεό Έρωτα, θεό εχθρικό, θεό σκληρό, παρά την παιδική του όψη, θεό που τον αποδοκιμάζουν, δαίμονα ιδιότροπο, δεσποτικό και, παρ' όλα αυτά, κύριο θεών και ανθρώπων:

σύ δ' ὦ θεῶν τύραννε κ' ἀνθρώπων, Έρως!*

Φονικά βέλη, δεμένα μάτια και φτερά είναι τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα. Τα φτερά επισημαίνουν την αστάθειά του – αναμενόμενη συνέπεια της απογοήτευσης που συνοδεύει την ικανοποιηθείσα επιθυμία.

Πράγματι, καθώς το πάθος στηριζόταν στην

* Ελληνικά στο κείμενο και με λατινική μετάφραση: tu, deorum hominumque tyranne, Amor! (Συ, ω Έρωτα, τύραννε θεών και ανθρώπων!). (Σ.τ.Μ.)

αυταπάτη μιας προσωπικής ευδαιμονίας προς όφελος του είδους, από τη στιγμή που το τίμημα έχει καταβληθεί στο είδος, η απαιτηλή αυταπάτη οφείλει να εξαφανισθεί. Το δαίμονιο του είδους που είχε κυριεύσει το άτομο το εγκαταλείπει και πάλι στην ελευθερία του. Εγκαταλελειμμένο από το δαίμονιο του είδους, το άτομο ξαναπέφτει στα στενά όρια της φτώχειας του και εκπλήσσεται όταν βλέπει, μετά από τόσες υπέροχες, ηρωικές και άπειρες προσπάθειες, ότι δεν του μένει τίποτε άλλο πλέον από μια τετριμμένη ικανοποίηση των αισθήσεων: ενάντια σε κάθε πρόσδοκία, δεν βρίσκει να είναι περισσότερο ευτυχημένο από πριν. Αναλαμβάνεται ότι υπήρξε το κορόιδο της θέλησής του είδους. Έτσι, κατά γενικό κανόνα ο Θησέας μόλις νιώσει ευτυχημένος εγκαταλείπει την Αριάδνη του. Αν το ερωτικό πάθος του Πετράρχη είχε ικανοποιηθεί, το τραγούδι του θα είχε σταματήσει όπως εκείνο του πουλιού από τη στιγμή που τα αβγά αποτέθηκαν στη φωλιά.

Θα πρέπει να παρατηρήσουμε, εν παρόδω, ότι η θεωρία μου για τη μεταφυσική του έρωτα δεν θ' αρέσει βέβαια καθόλου στους ερωτευμένους που αφέθηκαν να πασιτούν στην παγίδα. Αν μπορούσαν να σκεφθούν λογικά, η θεμελιώδης αλήθεια που έχω

ανακαλύψει θα τους καθιστούσε, περισσότερο από κάθε άλλη, ικανούς να υπερνικήσουν τον έρωτά τους. Αλλά θα πρέπει να αρκεστούμε εν προκειμένω στη συμβουλή του παλαιού ποιητή: *Όποιο πράγμα δεν έχει αυτό το ίδιο ούτε νου ούτε σκοπό κανέναν, δεν μπορείς να το κατευθύνεις με το νου.**

Οι γάμοι από έρωτα συνάπτονται για το συμφέρον του είδους και όχι προς όφελος του ατόμου. Τα άτομα φαντάζονται, είναι αλήθεια, ότι δουλεύουν για την προσωπική τους ευτυχία: ωστόσο, ο πραγματικός σκοπός τους είναι ξένος, αφού δεν είναι άλλος από τη γέννηση ενός όντος που δεν είναι δυνατόν να παραχθεί παρά μόνο απ' αυτά. Υπακούοντας και οι δύο στην ίδια παρόρμηση, οφείλουν φυσικά να επιδιώξουν να συμφωνήσουν μεταξύ τους κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Πολύ συχνά, όμως, το ζευγάρι που σχηματίζεται χάρη σ' αυτή την ενστικτώδη αυταπάτη, που είναι η ουσία του έρωτα, βρίσκεται κατά τα λοιπά να διαφωνεί κραυγαλέα. Το βλέπει κανείς αμέσως μόλις διαλυθεί, όπως είναι μοιραίο, η αυταπάτη. Συμ-

* Λατινικά στο κείμενο: Quae res in se neque consilium neque modum habet ullum, eam consilio regere non potes. (Σ.τ.Μ.)

βαίνει λοιπόν οι γάμοι από έρωτα να είναι ως επί το πλείστον οι πιο δυστυχημένοι, διότι εξασφαλίζουν την ευτυχία της μελλοντικής γενιάς, σε βάρος όμως της παρούσας γενιάς. *Όποιος παντρεύεται από έρωτα θα ζήσει μέσα στον πόνο,** λέει η ισπανική παροιμία. Το αντίθετο συμβαίνει στους γάμους από συμφέρον, οι οποίοι συνάπτονται τις περισσότερες φορές σύμφωνα με την εκλογή των γονέων. Οι παράγοντες που υπαγορεύουν αυτού του είδους τους γάμους, όποιας φύσεως κι αν συμβαίνει να είναι, εδράζονται τουλάχιστον στην πραγματικότητα και δεν μπορούν να εξαφανιστούν από μόνοι τους. Οι παράγοντες αυτοί είναι ικανοί να εξασφαλίσουν την ευτυχία των συζύγων, σε βάρος όμως των παιδιών που πρόκειται να γεννηθούν απ' αυτούς· αλλά και αυτή η ευτυχία παραμένει προβληματική. Ο άνδρας ο οποίος, νυμφεύμενος, ενδιαφέρεται περισσότερο για το χρήμα παρά για τον έρωτά του, ζει περισσότερο ως άτομο παρά ως είδος, κάτι που είναι εντελώς αντίθετο με την αλήθεια, με τη φύση, και είναι γι' αυτό αξιοκατάκριτο. Μία νέα κοπέλα η οποία, παρά τις συμβουλές των

* Ισπανικά στο κείμενο: Quien se casa por amores, ha de venir con dolores. (Σ.τ.Μ.)

γονέων της, αρνείται να παντρευτεί έναν πλούσιο και σχετικά νέο άνδρα και απορρίπτει όλους τους λόγους που έχουν να κάνουν με το συμφέρον, για να διαλέξει τον ελκετό της καρδιάς της σύμφωνα με τη δική της ενστικτώδη επιθυμία, θυσιάζει στο είδος την προσωπική της ευτυχία. Και για το λόγο αυτό, δεν θα μπορούσε κανείς να της αρνηθεί μιαν ορισμένη επιδοξμασία, δεδομένου ότι προτίμησε αυτό που μετράει περισσότερο από καθετί άλλο, ενεργώντας σύμφωνα με το πνεύμα της φύσης (ή ακριβέστερα του είδους), ενώ οι γονείς τη συμβούλευαν σύμφωνα με το πνεύμα του ατομικού εγωισμού. Φαίνεται, λοιπόν, ότι κατά τη σύναψη ενός γάμου, πρέπει να θυσιάστούν τα συμφέροντα του είδους ή εκείνα του ατόμου. Τις περισσότερες φορές έτσι έχει το πράγμα, διότι είναι πολύ σπάνιο να δει κανείς να πηγαίνουν χέρι χέρι οι συμβατικότητατες και το ερωτικό πάθος. Η δυσμενής σωματική, ηθική ή νοητική κατάσταση των περισσότερων ανθρώπων προέρχεται αναμφίβολα εν μέρει από το γεγονός ότι οι γάμοι συνήθως συνάπτονται όχι από ελεύθερη εκλογή ή φυσική κλίση των συζύγων, αλλά επί τη βάσει εξωτερικών κριτηρίων κάθε είδους και στα πλαίσια τυχαίων περιστάσεων. Όταν, ταυτόχρονα με τις συμβατικότητατες, γί-

νεται σεβαστή, μέχρις ένα ορισμένο σημείο, και η φυσική κλίση, τότε έχουμε ένα είδος συμβιβασμού με το δαιμόνιο του είδους. Οι ευτυχισμένοι γάμοι είναι, το ξέρουμε, εξαιρετικά σπάνιοι, διότι στην ουσία ο γάμος έχει ως σκοπό όχι την παρούσα, αλλά τη μέλλουσα γενεά. Θα πρέπει, ωστόσο, να προσθέσουμε ακόμη για την κατηγορία τρυφερών και ερωτικών ιδιοσυγκρασιών ότι ο μεγάλος έρωτας συνδέεται ενίοτε με ένα συναίσθημα μιας όλης διαφορετικής προέλευσης, θέλω να πω με τη φιλία, η οποία θεμελιώνεται στη συμφωνία των χαρακτήρων· η φιλία όμως αυτή εκδηλώνεται τότε μόνο όταν ο έρωτας έχει σβήσει μέσα στην απόλαυση της ηδονής. Η συμφωνία των συμπληρωματικών ιδιοτήτων (ηθικών, νοητικών και σωματικών), αναγκαία από την άποψη της μέλλουσας γενεάς προκαμένου να γεννήσει τον έρωτα, μπορεί επίσης, από την άποψη των ιδίων των ατόμων, να οδηγήσει στη φιλία μέσα από ένα είδος ταιριαστής αντίθεσης ιδιοσυγκρασίας και χαρακτήρα.

Όλη αυτή η μεταφυσική του έρωτα που εξέθεσα πιο πάνω συνδέεται στενά με την εν γένει μεταφυσική μου, τη φωτίζει με έναν τρόπο ευκρινέστερο, και ιδού πώς:

Έχουμε δει στην περίπτωση του έρωτα των φύλων ότι η προσεκτική επιλογή, η οποία σιγά σιγά ανυψώνεται στο είδος του μεγάλου έρωτα, εδράζεται στο ενδιαφέρον, το τόσο μεγάλο και τόσο σοβαρό, το οποίο ο άνθρωπος δείχνει για την ειδική και προσωπική σύσταση της μέλλουσας ανθρωπότητας. Αυτή η εξαιρετικά αξιοθαύμαστη φυσική κλίση προς τη μέλλουσα γενεά επιβεβαιώνει ακριβώς δύο αλήθειες που παρουσιάστηκαν στα προηγούμενα κεφάλαια: πρώτα, την αφθαρσία της ύπαρξης αυτής καθαντής που επιβιώνει για τον άνθρωπο στις γενεές που πρόκειται να έρθουν. Αυτή η φυσική κλίση, τόσο ζωντανή και τόσο δραστήρια, η οποία γεννιέται όχι από το διαλογισμό και την πρόθεση, αλλά από τις προσδοκίες και τις τάσεις τις πιο ενδόμυχες του είναι μας, δεν θα μπορούσε να υπάρχει με έναν τρόπο τόσο άφθαρτο και ν' ασκεί πάνω στον άνθρωπο μια τόσο μεγάλη εξουσία αν ο άνθρωπος ήταν απόλυτα εφήμερος και αν οι γενεές διαδέχονταν η μία την άλλη πραγματικά όντας απόλυτα διαφορετικές μεταξύ τους, μην έχοντας άλλο δεσμό από τη συνέχεια του χρόνου. Η δεύτερη αλήθεια συνίσταται στο ότι το είναι αυτό καθαντό εδρεύει περισσότερο στο είδος παρά στο άτομο. Διότι αυτό το εν-

διαφέρον για την ειδική σύσταση του είδους, η οποία βρίσκεται στην αρχή κάθε ερωτικής σχέσης, από το πιο περσιτικό καιρίσιο μέχρι το ερωτικό πάθος το πιο σοβαρό, παροιμείται για τον καθένα η πιο μεγάλη υπόθεση, δηλαδή εκείνη της οποίας η επιτυχία ή η αποτυχία τον επηρεάζει με τον πιο έντονο τρόπο· γι' αυτόν το λόγο της δίνουν κατεξοχήν το όνομα υπόθεση καρδιάς. Έτσι, όταν το ενδιαφέρον αυτό έχει εκδηλωθεί με τρόπο κατηγορηματικό, κάθε άλλο ενδιαφέρον που απλώς αφορά το άτομο ως ιδιώτη είναι χατώτερο του και στην ανάγκη θυσιάζεται. Ο άνθρωπος αποδεικνύει έτσι ότι το είδος τον ενδιαφέρει περισσότερο από το άτομο και ότι ζει πιο έμμεσα μέσα στο είδος παρά μέσα στο άτομο. Γιατί, λοιπόν, ο ερωτευμένος αφήνεται απόλυτα στα μάτια εκείνης που διάλεξε; Γιατί είναι έτοιμος να κάνει για χάρη της κάθε θυσία; Επειδή είναι το αθάνατο μέρος τού είναι του που την ποθεί· ενώ κάθε άλλη επιθυμία του αναφέρεται μόνο στο φευγαλέο και θνητό είναι του. Αυτή η ζωντανή, σφοδρή επιθυμία που κατευθύνεται προς μιαν ορισμένη γυναίκα είναι, λοιπόν, μία εγγύηση για την αφθαρσία της ουσίας τού είναι μας και της συνέχειάς του μέσα στο είδος. Το να θεωρήσουμε αυτή τη συνέχεια

σαν κάτι το ανεπαρκές και ασημαντό είναι ένα λάθος που γεννιέται από το γεγονός ότι με τη συνέχεια του είδους δεν εννοούμε τίποτε άλλο παρά μόνο τη μελλοντική ύπαρξη όντων όμοιων μ' εμάς, πλην όμως όχι ταυτοσήμων, κι αυτό επειδή, ξεκινώντας από μια γνώση που κατευθύνεται προς τα πράγματα του εξωτερικού κόσμου, λαμβάνουμε υπόψη μόνο την εξωτερική όψη του είδους έτσι όπως την προσλαμβάνουμε και όχι την εσωτερική του ουσία. Αυτή η κρυμμένη ουσία είναι ακριβώς εκείνο που βρίσκεται στο βάθος της συνείδησής μας και αποτελεί το κεντρικό της σημείο, το οποίο μάλιστα είναι περισσότερο άμεσο ακόμη και απ' αυτή τη συνείδηση· και ως πράγμα καθαντό, απελευθερωμένη από την «*principium individuationis*» (αρχή της ατομικότητας) αυτή η ουσία βρίσκεται απολύτως ταυτόσημη μέσα σε όλα τα άτομα, είτε αυτά συνυπάρχουν είτε διαδέχονται το ένα το άλλο. Εδώ βρίσκεται αυτό που ονομάζω, με άλλους όρους, θέληση για ζωή, δηλαδή αυτή η πιεστική επιθυμία για ζωή και διάρκεια. Είναι αυτή ακριβώς η δύναμη που ο χάρος την απαλλάσσει αφήνοντάς την άθικτη, δύναμη αναλλοίωτη που δεν μπορεί να οδηγήσει σε μια καλύτερη κατάσταση. Για κάθε ζώσα ύπαρξη, ο πόνος και ο θάνατος δεν

είναι λιγότερο βέβαια πράγματα από την ύπαρξη. Μπορεί ωστόσο ν' απαλλαγεί κανείς από τους πόνους και το θάνατο με την άρνηση της θέλησης για ζωή, άρνηση που έχει ακριβώς ως αποτέλεσμα ν' αποσπά τη θέληση του ατόμου από το κλαδί του είδους και να καταργεί την ύπαρξη μέσα στα πλαίσια του είδους. Το τι γίνεται στην περίπτωση αυτή η θέληση, δεν έχουμε την παραμικρή ιδέα και στερούμαστε κάθε είδους δεδομένων για το θέμα αυτό. Το μόνο που μπορούμε εν προκειμένω, είναι να ορίσουμε μια παρόμοια κατάσταση των πραγμάτων ως μια κατάσταση που έχει την ελευθερία να είναι ή να μην είναι θέληση για ζωή. Στην τελευταία περίπτωση, πρόκειται γι' αυτό που ο βουδισμός αποκαλεί νιρβάνα· είναι ακριβώς το ζητήμα το οποίο από την ίδια του τη φύση παραμένει για πάντα απρόσιτο στην ανθρώπινη γνώση.

Αν τώρα, εξετάζοντας το θέμα υπό το πρίσμα των τελευταίων αυτών παραγόντων, ρίξουμε το βλέμμα μας στην ταραχή της ζωής, βλέπουμε ότι η κακομοιριά της και τα βάσανά της απασχολούν όλους τους ανθρώπους· θα δούμε τους ανθρώπους να συγκεντρώνουν όλες τους τις προσπάθειες για να ικανοποιήσουν ατέλειωτες ανάγκες και να αποφυλαχθούν από τη δυστυχία με τα χίλια πρόσωπα,

υγεία, να τι παίρνει κι από τους δυο μας· πράγματι, και οι δυο μαζί μπορούμε να προικίσουμε τέλεια το μελλοντικό άτομο. Για το λόγο αυτό σε ποθώ περισσότερο από κάθε άλλη γυναίκα.

ΧΛΟΗ: Κι εγώ επίσης σε ποθώ.¹⁷

Πηγή: Μ. 391

Ο Sterne¹⁸ λέει στο *Tristram Shandy*: «*There is no passion so serious as lus*» (δεν υπάρχει πάθος τόσο σοβαρό όσο η σαρκική επιθυμία). Πράγματι, η ηδονή είναι πάρα πολύ σοβαρό θέμα. Φανταστείτε το πιο ωραίο ζευγάρι, το πιο γοητευτικό και δείτε πώς ο ένας τραβάει και σπρώχνει τον άλλο, πώς τον ποθεί και τον αποφεύγει με χάρη σε ένα ωραίο ερωτικό παιχνίδι. Όταν όμως έλθει η στιγμή της ηδονής, κάθε χαριτολόγημα, κάθε γλυκόλογο απότομα εξαφανίζεται. Το ζευγάρι σοβαρεύει. Γιατί; Ο λόγος είναι ότι η ηδονή είναι ζωώδης και το ζωώδες δεν γελάει. Οι δυνάμεις της φύσης ενεργούν παντού με σοβαρότητα. Η ηδονή των αισθήσεων είναι το αντίθετο του ενθουσιασμού που μας ανοίγει τον ιδανικό κόσμο. Ο ενθουσιασμός και η ηδονή είναι καταστάσεις σοβαρές που δεν επιδέχονται αστεϊσμούς.

Πηγή: Ν. 406

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ – ΣΧΟΛΙΑ

1. Ο Σοπενχάουερ ~~στηρίζει~~ ~~να διαβάσει~~ τον Λα Ροσφουκώ και να τον σχολιάσει με ~~χάρη~~ ~~με~~ ~~χάρη~~. Γράφει ο Λα Ροσφουκώ: «Υπάρχουν δύο ειδών σταθερότητες στον έρωτα: η μία προέρχεται από το γεγονός ότι βρίσκει κανείς ανατάσσοντα στο αγαπημένο του πρόσωπο καινούργια πράγματα για ~~τις~~ ~~τις~~ ~~τις~~ η άλλη από το γεγονός ότι θεωρεί κανείς ~~πώς~~ ~~πώς~~ ~~πώς~~ να είναι σταθερός». Και ο Σοπενχάουερ σημειώνει στο περιθώριο του βιβλίου: «Η τρίτη, από το ότι ~~δεν μπορεί~~ ~~δεν μπορεί~~ ~~δεν μπορεί~~ να βρει κάτι καλύτερο».
2. Στη βιβλιοθήκη του Σοπενχάουερ μπορούσε κανείς να βρει μεγάλο αριθμό –επιμελώς σχολιασμένων– έργων του Αίχτενμπεργκ, του οποίου ~~εμπνεύσε~~ ~~εμπνεύσε~~ ~~εμπνεύσε~~ την μικρόχολη σκωπτικότητα.
3. Βλ. το έργο του Ούγου Φόσκολους (*Ζίζανθος* 1778-Λονδίνο 1827): *Τελευταία γραμμάτια του Ιακώβου Όρις*.
4. Βλ. στα ελληνικά: Immanuel Kant, *Παρατηρήσεις πάνω στο αίσθημα του ωραίου και του υπέρσχη*, μτφ. Χάρης Τασάκος, εκδ. Printa, 1999, 2006⁴.
5. Platner, Γερμανός φιλόσοφος και γιατρός (1744-1818). *Anthropologie* (Ανθρωπολογία), 1772.

6. «Δεν θα μπορούσα να χρησιμοποιήσω εδώ τον κατάλληλο όρο, αφήνω ελεύθερο τον αναγνώστη να μεταφράσει αυτή τη φράση στη γλώσσα του Αριστοφάνη». (Σημείωση του Σοπενχάουερ)
7. Ο Σοπενχάουερ το λέει καθαρά: με την ευκαιρία της σεξουαλικής επιθυμίας. Το τυχαίο (της συνάντησης, της ερωτικής επιλογής) μεταμφιέζεται σε αναγκαιότητα (είναι θέλημα της φύσης, η θέληση για ζωή που διέπει τα πάντα). Πρόκειται εδώ για ένα μέρος από τις εξαιρετικά παραληρηματικές σκέψεις του Σοπενχάουερ.
8. Έντομο που παραιοί σε διάφορες κάμπες.
9. Υπέρτατη ειρωνεία: ο άνθρωπος δεν έχει ούτε καν την πρωτοβουλία για τις τρέλες του!
10. Θεός του έρωτα κατά τη ρωμαϊκή μυθολογία, όμοιος με τον Έρωτα των Ελλήνων.
11. Christoph Wilhelm Hufeland (1762-1836). Γερμανός φυσικός και πρακτικός ιατρός από τη Langensalza. Είναι ο κυριότερος εκπρόσωπος της φυσικής ιατρικής (Naturheilkunde) του 19ου αιώνα. Κύρια έργα του: *Η Τέχνη της διαβίωσης της ανθρώπινης ζωής* (1796), *Σύστημα πρακτικής θεραπευτικής γνώσης* (1818-1828).
12. Ο Σοπενχάουερ αναφέρει συχνά τον Chamfort, το έργο του οποίου είχε σχολιάσει.
13. Ηρώας του Σαίξπηρ.
14. Ηρώας του Βολταίρου.
15. Ηρώας του Σίλλερ.
16. Δεν πρέπει να διαβαστεί αυτή η σελίδα ως έκφραση

- αποστροφής του Σοπενχάουερ απέναντι στην αναγκαιότητα που υποδουλώνει τον άνθρωπο στα ένστικτά του. Στην πραγματικότητα αποστρέφεται την απουσία αναγκαιότητας σε σχέση μ' αυτή την αναγκαιότητα. Με άλλα λόγια, ενάντια στο γεγονός ότι η επιθυμία είναι μια παράλογη εμπειρία (δεν μπορεί κανείς να της αντισταθεί, χωρίς να ξέρει το γιατί).
17. «Αν λάβει κανείς υπόψη του το απολύτως αμετάβλητο του χαρακτήρα και της νοημοσύνης του κάθε ανθρώπου, πρέπει να παραδεχθεί ότι, για να εξευγενίσει το ανθρώπινο είδος, δεν θα έπρεπε κανείς να επιχειρήσει τίποτα απέξω» θα πετύχαινε αυτό το αποτέλεσμα όχι με την παιδεία και την καλλιέργεια, αλλά με την εξέλιξη από γενιά σε γενιά. Είναι η ιδέα του Πλάτωνα όταν στο Ε' βιβλίο της *Πολιτείας* εκθέτει το εκπληκτικό εκείνο σχέδιο για την αύξηση και την εξευγένιση της τάξης των πολεμιστών. Αν μπορούσε κανείς να κάνει όλους τους κατεργάρηδες ενούχους, να κλείσει όλες τις κοκότες σε μοναστήρια, να εξασφαλίσει στους άνδρες με χαρακτήρα ένα ολόκληρο χαρέμι και να δώσει άνδρες, πραγματικούς άνδρες, σε όλες τις νεαρές κοπέλες που διαθέτουν ψυχικά και πνευματικά χαρίσματα, θα έβλεπε αμέσως να γεννιέται μια γενεά που θα μας έδινε μιαν εποχή ανώτερη ακόμη κι από εκείνη του αιώνα του Περικλή.
- »Χωρίς ν' αρεθούμε να παρυσυρθούμε από χιμαιρικά σχέδια, θα έπρεπε να σκεφθούμε ότι, αν κανείς θε-

ARTHUR SCHOPENHAUER

σμοθετούσε τον ευνοχιισμό ως την πιο βαριά ποινή, μετά την ποινή του θανάτου, θα απάλλασσε την κοινωνία από γενεές ολόκληρες καλαινθρώπων: όπως είναι γνωστό, τα περισσότερα εγκλήματα διαπράττονται στην ηλικία μεταξύ 20 και 30». (W. B'. 604, σημείωση του Σοπενχάουερ)

18. Ο Sterne, Άγγλος συγγραφέας (1713-1768), το έργο του οποίου *Tristram Shandy* εκτιμούσε ιδιαίτερα ο Καντ.

Πηγές - Παραπομπές

1. A. Schopenhauer. Von ihm. Über ihn, von Lindner. Memorabilien, von Frauenstädt (Berlin, 1863) ..... M.
2. Aus A. Schopenhauer's handschriftlichem Nachlas (Leipzig, 1864) ... N.
3. Die welt als wille und Vorstellung (4η έκδοση, Leipzig, 1873) ..... W.

Στη σειρά Ξένη λογοτεχνία κυκλοφορούν:

CENDRARS B. Περιπλανήσεις

CONRAD J. Το πανδοχείο των δύο μαγισσών
και άλλες νοβέλες

DELEDDA G. Στάχτη

FANTE J. Μπαντίνι

JAMES H. Η γοητεία ορισμένων παιδιών ρούχων /
Οι φίλοι των φίλων

LAGERKVIST P. Η Σβούλλα

LAWRENCE D. H. Η παρθένος και ο τσιγγάνος

LEOPARDI G. Πρώτη αγάπη

MAUPASSANT G. de Λόγια του έρωτα

MAUPASSANT G. de Περσ αποστάς

PIRANDELLO L. Το ταξίδι

PIRANDELLO L. Δηγήματα

STENDHAL Μίνα ντε Βάνγκελ /

Η κάσα και ο βρυκόλακος

TANIZAKI J. Ο τροχός της τύχης

THOMAS D. Περιπέτειες στο εμπόριο δέρματος

UNAMUNO M. de Καταχνιά

WELLS H. G. Ο άνθρωπος που έκανε θαύματα

WHARTON E. Ήσαν Φρομ

WHARTON E. Χαμένες ψυχές

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ Θαμνή Αμερική